

**Verkenning benodigde kwantitatieve reductie aantal studenten
creatieve opleidingen**

Inhoud

Samenvatting	3
1. Inleiding	7
2. Analyse van het aanbod van gediplomeerden op de arbeidsmarkt	8
3. Naar balans tussen vraag en aanbod van gediplomeerden	14
3.1 Naar balans in een toekomstig perspectief	14
3.2 Naar meer balans in een huidig perspectief	17
3.3 Naar balans vanuit een historisch perspectief.....	18
Bijlage 1 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten Artiesten	26
Bijlage 2 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten DTP	29
Bijlage 3 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten Mediavormgeving.....	32
Bijlage 4 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten Mode/maatkleiding	35

Samenvatting

De minister van OCW heeft de CMMBO gevraagd een reflectie te geven op het advies van SBB over o.a. de benodigde, landelijke reductie van het aantal studenten van vier creatieve opleidingen. Ter voorbereiding hiervan heeft de CMMBO deze verkenning uitgevoerd. Het vormt één van de bouwstenen voor de reflectie van de CMMBO, naast o.a. het eerdere advies van de CMMBO over het arbeidsmarktperspectief van creatieve mbo-opleidingen (2018). Deze verkenning is kwantitatief van aard.

Voor deze verkenning is het eerst relevant te bepalen op welk deel van het totaal aantal studenten van een opleiding een reductie toegepast moet worden. Met het oog op de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs heeft de Commissie als uitgangspunt genomen dat een reductie van toepassing is op het deel van een cohort studenten dat (met of zonder diploma) uitstroomt naar de arbeidsmarkt. Een succesvolle doorstroom naar een hoger niveau wordt hier dus buiten beschouwing van een reductie gelaten. Uit de analyse blijkt namelijk dat gediplomeerden die op een hoger niveau nog een diploma behalen daarmee in overwegende mate hun arbeidsmarktperspectief versterken, ook al is bij een verwante doorstroom naar een hoger niveau de versterking van het arbeidsmarktperspectief beperkt. De volgende tabel geeft per beroepsopleiding aan welk deel van een cohort studenten (on)gediplomeerd uitstroomt naar de arbeidsmarkt en succesvol doorstroomt naar vervolgonderwijs (zie verder paragraaf 1).

Landelijk aandeel van totaal aantal studenten naar categorie (%)

Beroepsopleiding	Ongediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt	Gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt	Succesvolle doorstroom naar hoger niveau
Artiesten	28%	45%	27%
DTP	30%	38%	32%
Mediavormgeving	29%	39%	32%
Mode/maatkleding (niv. 4)	32%	39%	29%

Natuurlijk kan in de praktijk de verhouding tussen bovenstaande drie groepen op landelijk niveau niet geheel los van elkaar gezien worden. Op instellingsniveau is er echter sprake van een flinke bandbreedtes voor (on)gediplomeerde uitstroom en doorstroom naar hoger niveau. Dit laatste is van betekenis wanneer in een latere fase een landelijke, benodigde reductie nader uitgewerkt wordt op instellingsniveau.

Vervolgens is in deze verkenning via verschillende invalshoeken verkend hoe de balans tussen vraag en aanbod van naar de arbeidsmarkt uitgestroomde gediplomeerden van de betrokken opleidingen versterkt kan worden. En welke indicatieve reducties van het aantal studenten hieruit voortvloeien. De drie invalshoeken zijn: naar meer balans in een toekomstig, huidig en historisch perspectief.

- *Naar balans in een toekomstig perspectief:*

Voor deze invalshoek (zie paragraaf 2) is gekeken naar twee modellen om de verwachte vraag en aanbod van (on)gediplomeerden die naar de arbeidsmarkt uitstromen met elkaar te vergelijken: Kans op werk (SBB) en het Arbeidsmarktinformatiesysteem (AIS, ROA). Kort samengevat is de verwachting tot 2022 dat voor de betrokken creatieve opleidingen op niveau 4 het aantal beschikbare (on)gediplomeerde schoolverlaters zo'n drie keer groter is dan het aantal verwachte baanopeningen. Om balans te krijgen tussen vraag en aanbod wijst dit op een benodigde, indicatieve reductie van twee derde van het aantal schoolverlaters dat naar de arbeidsmarkt

uitstroomt. Op niveaus 2/3 lijkt er voor de komende jaren sprake te zijn van balans, waarbij opvalt dat het aantal baanopeningen nagenoeg geheel veroorzaakt wordt door een vervangingsvraag, nauwelijks nog door een uitbreidingsvraag.

Wanneer voorgaande reductie wordt toegepast op het deel studenten dat (met en zonder diploma) naar de arbeidsmarkt uitstroomt, geeft dit onderstaande indicatie voor een landelijke reductie van het totaal aantal studenten per opleiding.

Landelijke reductie van totaal aantal studenten in toekomstig perspectief (%)

Beroepsopleiding	Aandeel (on)gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt van totaal aantal studenten	Benodigde reductie van uitstroom naar arbeidsmarkt	Benodigde reductie van totaal studenten
Artiesten	73%	Twee derde	49%
DTP	68%	n.v.t.	n.v.t.
Mediavormgeving	68%	Twee derde	46%
Mode/maatkleding (niv. 4)	71%	Twee derde	48%

Kort samengevat blijkt uit bovenstaande tabel dat voor de opleidingen Artiesten, Mediavormgeving en Specialist Mode/maatkleding, op basis van deze redenering, bijna een halvering van het totaal aantal studenten aan de orde is om tot balans tussen aanbod en vraag te komen. Balans tussen vraag en aanbod is een ideale situatie waarbij alle gediplomeerden die naar de arbeidsmarkt uitstromen in voldoende mate werk vinden. Dit is de hoogst haalbare ambitie.

- *Naar balans in een huidig perspectief:*

Voor deze invalshoek vormen de CBS-cijfers over de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters het uitgangspunt. Doel is het percentage gediplomeerden dat minder dan 12 uur per week werk heeft te verminderen tot een bepaald ambitieniveau, bijvoorbeeld tot minimaal de signaalwaarde in de Beleidsregel (een minimaal ambitieniveau), of te streven naar geen gediplomeerde schoolverlaters met minder dan 12 uur per week werk (een maximaal ambitieniveau). Gebaseerd op de aanname dat een (gehele of gedeeltelijke) vermindering van het deel gediplomeerde uitstroom met minder dan 12 uur werk per week overeen komt met de benodigde reductie, staat in onderstaande tabel aangegeven tot welke reducties deze invalshoek leidt.

Tabel: Landelijke reductie van totaal aantal studenten in huidig perspectief (%)

Beroepsopleiding	Aandeel (on)gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt van totaal aantal studenten	Benodigde reductie van uitstroom naar arbeidsmarkt	Benodigde reductie van totaal studenten
Artiesten	73%	6% - 36%	5% - 26%
DTP	68%	6% - 36%	4% - 25%
Mediavormgeving	68%	1% - 31%	1% - 21%
Mode/maatkleding (niv. 4)	71%	7% - 37%	5% - 26%

Deze invalshoek leidt tot reducties van enkele procenten tot een kwart van het aantal studenten van de betrokken opleidingen op landelijk niveau.

Uit de verkenning komt verder een grote bandbreedte tussen instellingen naar voren t.a.v. de CBS-indicator Werk. De gediplomeerde schoolverlaters presteren per instelling zeer verschillend op de arbeidsmarkt.

- *Naar meer balans in historisch perspectief*

Deze benadering is gebaseerd op het uitgangspunt dat per 2008 de wettelijke zorgplicht arbeidsmarktperspectief is ingevoerd. In ieder geval zou de groei van het aantal studenten van de betrokken opleidingen vanaf die tijd verantwoord moeten kunnen worden op basis van de vraag vanuit de arbeidsmarkt. De groei van vóór 2008 blijft hierbij buiten beschouwing.

Uit de verkenning (paragraaf 4) blijkt dat voor alle vier de betrokken opleidingen er uit oogpunt van economische ontwikkeling vanaf 2008 geen reden was voor groei van het aantal studenten. Uit bestuurlijk oogpunt kan het standpunt ingenomen worden dat in ieder geval deze groei van het aantal studenten terug gedraaid moet worden, uitgezonderd de succesvolle doorstroom naar een hoger niveau. Concreet gaat het dan om de volgende percentages voor een landelijke reductie van het huidig totaal aantal studenten:

Landelijke reductie van totaal aantal studenten in historisch perspectief (%)

Beroepsopleiding	Aandeel (on)gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt van totaal aantal studenten	Reductie aantal studenten van 2016 naar 2007	Benodigde reductie van totaal studenten
Artiesten	73%	49%	36%
DTP	68%	10%	7%
Mediavormgeving	68%	23%	16%
Mode/maatkleding (niv. 4)	71%	34%	24%

Uit bovenstaande benadering volgt een indicatieve reductie van een derde van het aantal studenten Artiesten, een zesde van het aantal studenten Mediavormgeving en een kwart van het aantal studenten Specialist Mode/maatkleding.

Daarnaast blijkt uit deze analyse dat de regionale spreiding en ontwikkeling van de bedrijvigheid en het aantal studenten per opleiding slechts deels overeenkomt. Veel creatieve bedrijvigheid concentreert zich in de regio Amsterdam, vaak op enige afstand gevolgd door andere G4 gemeenten en op afstand daarvan andere stedelijke gebieden. Recente groei van het aantal studenten heeft zich echter ook elders voorgedaan. Dit bevestigt het belang van een regionaal selectieve krimp.

Tot slot:

Twee zaken zijn duidelijk geworden in de verkenning. Ten eerste hangt de omvang van de benodigde landelijke reductie sterk af van het gekozen ambitieniveau. Wanneer gestreefd wordt naar een kwantitatief evenwicht tussen vraag en aanbod van gediplomeerden op de arbeidsmarkt is de benodigde reductie duidelijk groter dan wanneer geaccepteerd wordt dat het aanbod (veel) groter is dan de vraag. Daarom heeft de commissie eerder al gepleit voor het benoemen van een ambitieniveau (streefwaarde), naast de signaalwaarde in de Beleidsregel als minimum uit oogpunt van de handhaving van de zorgplicht op instellingsniveau. Deze laatste waarde ligt, zeker in de huidige periode van hoogconjunctuur, laag. Ten tweede vallen de grote verschillen tussen regio's en instellingen op. Dit pleit volgens de Commissie om in het vervolg een landelijke reductie selectief en niet generiek over instellingen te verdelen. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat bij een generieke verdeling van een

(zeer) beperkte landelijke reductie over instellingen niet alle instellingen aan hun zorgplicht arbeidsmarktperspectief kunnen voldoen.

Per beroepsopleiding ontstaat een volgend beeld:

- **Artiesten:**
Wanneer evenwicht tussen vraag en aanbod wordt nagestreefd, volgt hieruit een indicatieve reductie van maximaal de helft van het aantal studenten. De eerdere analyse van de CMMBO dat het hier gaat om een grotendeels ongestructureerde arbeidsmarkt wordt bevestigd. Het aanbod van de huidige opleiding/kwalificaties zou geconcentreerd moeten worden in enkele centra voor podiumkunsten. Binnen zo'n geconcentreerd netwerk zijn meer perspectieven voor gediplomeerden om werk te realiseren. Buiten dit beperkt aantal centra zouden dans, drama en muziek meer generiek aandacht verdienen en geïntegreerd kunnen worden in andere opleidingen, bijvoorbeeld in de vrije ruimte (keuzedelen).
- **DTP:**
Uit de verkenning volgt een maximale reductie van een kwart van het aantal studenten. De verkenning bevestigt, met het oog op de langere termijn, dat de huidige beroepsopleiding DTP aan het einde van zijn levenscyclus komt. Dit vanwege technologische ontwikkelingen en een daarmee samenhangende afname van bedrijvigheid waarop DTP van oudsher is gericht. Naast het voorzien in een bescheiden vervangingsvraag heeft de huidige opleiding in sterke mate nog een op- en afstroomfunctie voor met name de opleiding Mediavormgeving, die nu ook een te beperkt arbeidsmarktperspectief kent. Inmiddels is duidelijk dat het kwalificatiedossier DTP vervangen wordt door Mediamaken. Voor een beter arbeidsmarktperspectief zal dit laatste dossier zich moeten onderscheiden van DTP.
- **Mediavormgeving:**
Een reductie van een zesde tot maximaal de helft van het aantal studenten wanneer evenwicht tussen vraag en aanbod wordt nagestreefd. De opleiding is in zichzelf arbeidsmarktrelevant. Te veel studenten maken de spoeling echter te dun. Met name pas afgestudeerden die als zzp-er de arbeidsmarkt betreden ervaren dat het zonder netwerk zeer moeilijk is. De groei van studenten vanaf 2008 heeft zich met name voorgedaan bij roc's (ver) buiten de creatieve centra.
- **Specialist Mode/maatkleding:**
Een reductie van een kwart tot maximaal de helft van het aantal studenten. Dat betekent dat de opleiding relatief klein wordt. Reductie zou daarom selectief ingevuld moeten worden, mede in relatie tot het goed georganiseerd aanbod van private opleidingen en geografische concentraties van modebedrijven.

De indicator Werk op niveau is in deze verkenning buiten beschouwing gelaten voor de benadering van een kwantitatieve reductie. Uit het eerder uitgevoerde themaonderzoek blijkt dat gediplomeerden van de betrokken opleidingen die werkzaam zijn in hun vakgebied doorgaans vaker werk op niveau hebben dan gediplomeerden die buiten hun vakgebied werkzaam zijn.

1. Inleiding

Naar aanleiding van het CMMBO-advies over het arbeidsmarktperspectief van creatieve mbo-opleidingen (april 2018) hebben SBB en MBO-Raad aan de minister van OCW een advies uitgebracht (december 2018) om door middel van zelfregulering het arbeidsmarktperspectief van betrokken vier creatieve opleidingen te versterken.

De aanpak is verdeeld in vier stappen:

1. Stabilisatie van het aantal studenten in schooljaar 2019-2020 t.o.v. 2017-2018;
2. Nadere analyse van het arbeidsmarktperspectief en bepalen (evt.) landelijke reductie van studenten;
3. Verdeling van landelijke reductie over mbo-instellingen;
4. Handhaven van afspraken door mbo-instellingen.

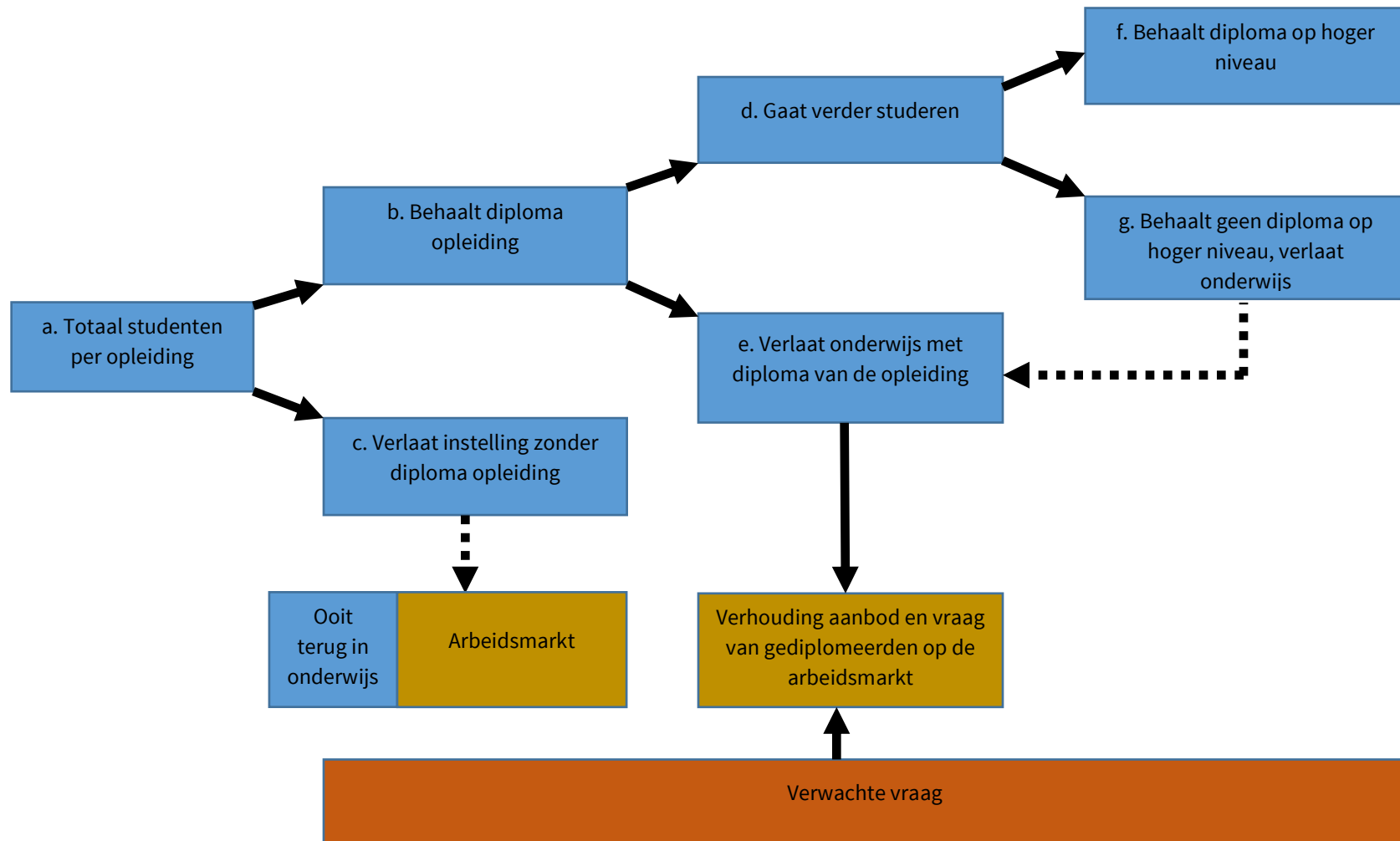
Voor de uitwerking van stap 2 heeft SBB op 20 juni 2019 een nader advies aan de minister van OCW uitgebracht over het versterken van het arbeidsmarktperspectief van de beroepsopleidingen Artiesten, DTP, Mediavormgeving en Mode/maatkleding door middel van het vernieuwen van opleidingen en het bevriezen of reduceren van de instroom van nieuwe studenten. De Minister heeft, n.a.v. een toezegging aan de Tweede Kamer, op 26 juni 2019 de CMMBO gevraagd een reflectie te geven op dit advies in het licht van de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs. En dan met name op de voorgestelde reductie van de instroom op landelijk niveau.

De kern van de wettelijke zorgplicht arbeidsmarktperspectief is dat een instelling alleen een beroepsopleiding aanbiedt als gediplomeerde schoolverlaters binnen een redelijke termijn werk vinden op het niveau van de gevolgde opleiding. De Beleidsregel bevat nadere criteria om vast te kunnen stellen of zorgplichten door instellingen worden nageleefd. Zo wordt bijvoorbeeld toegelicht dat ook de doorstroom van gediplomeerden naar een hoger niveau mee afgewogen moet worden en dat gegevens over de toekomstige arbeidsmarktkansen (van onder meer het ROA en de SBB) in de afweging kunnen worden betrokken. Tenslotte worden o.a. de kwaliteit en toegankelijkheid van opleidingen als aandachtspunten benoemd. De Commissie heeft voor deze reflectie voorgaande aandachtspunten inhoudelijk in acht genomen. Uit het uitgevoerde themaonderzoek naar creatieve opleidingen blijkt dat de beschikbaarheid van stageplaatsen een slechte voorspeller is van het arbeidsmarktperspectief van deze opleidingen, deze indicator heeft de Commissie dus buiten beschouwing gelaten.

De Commissie wil met deze reflectie niet de indruk wekken dat op landelijk niveau, voor de gehele mbo-sector, een algemeen geldende uitspraak kan worden gedaan over het voldoen aan de zorgplicht arbeidsmarktperspectief voor de betrokken opleidingen. Die zorgplicht is namelijk van toepassing op individuele instellingen en die blijft onverkort van toepassing.

Om een reflectie te kunnen geven op het SBB advies heeft de CMMBO onderhavige verkenning uitgevoerd. Eerst bevat hoofdstuk 2 voor de betrokken opleidingen een analyse van welk deel van een cohort studenten zonder diploma de opleiding verlaat, welk deel met een diploma aan het werk gaat en welk deel succesvol doorstroomt naar een hoger niveau. Zo blijft de laatste categorie buiten beschouwing van een reductie. Hoofdstuk 3 gaat in op de vraag hoe een betere balans gevonden kan worden tussen vraag en aanbod van gediplomeerde schoolverlaters, met het oog op de nabije toekomst, vanuit een huidig perspectief en vanuit een historisch perspectief.

2. Analyse van het aanbod van gediplomeerden op de arbeidsmarkt

Voorgaand schema brengt voor een cohort studenten de relatie in beeld tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en welk deel daarvan zonder diploma de opleiding verlaat, met het diploma gaat werken en welk deel succesvol doorstroomt. Dit maakt het later mogelijk om o.a. succesvolle doorstroom buiten beschouwing van de reductie te laten en een benodigde reductie van het aantal gediplomeerden dat met diploma gaat werken terug te kunnen rekenen naar een reductie van het totaal aantal studenten. Voor sommige gegevens wordt ook de bandbreedte tussen instellingen geïllustreerd.

a. *Totaal studenten per opleiding:*

Dit is het totaal aantal studenten dat is ingeschreven op de betreffende beroepsopleiding. Dit aantal is gebaseerd op gegevens uit het basisregister onderwijs van DUO. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de ontwikkeling van het aantal studenten van de betrokken beroepsopleidingen van 2007 t/m 2018. Sinds de invoering van de zorgplicht arbeidsmarktperspectief in 2008 is het aantal studenten toegenomen.

Tabel: ontwikkeling aantal studenten naar beroepsopleiding

Beroepsopleiding	2007	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018
Artiesten	1.548	2.070	2.812	2.872	2.959	3.051	2.983	3.113
DTP	1.220	1.311	1.316	1.493	1.317	1.348	1.367	1.440
Mediavormgeving	9.111	9.913	11.008	11.122	11.717	11.754	11.574	10.954
Mode/Maatkleding	991	1.008	1.234	1.219	1.262	1.329	1.270	1.153

Bron: DUO

Behalve de opleiding DTP betreft het hier vooral opleidingen op niveau 4 in de beroepsopleidende leerweg (bol). Zie onderstaande tabel (schooljaar 2016-2017).

Tabel: aantal studenten naar niveau

Beroepsopleiding	Totaal studenten	niveau 2	niveau 3	niveau 4
Artiesten	3.051			3.051
DTP	1.348	371	977	
Mediavormgeving	11.754			11.754
Mode/Maatkleding	1.329		491	838

Bron: DUO

b. *Behaalt diploma opleiding:*

Een deel van de ingeschreven studenten (a) behaalt het betreffende diploma van de opleiding. Dit aandeel wordt benaderd aan de hand van het Jaarresultaat. Het Jaarresultaat is een gangbare indicator voor het bepalen van onderwijsresultaten in o.a. het toezicht. Daarbij geldt de volgende definitie en normstelling:

Indicator	Definitie	Niveau	Norm 'voldoende'	Waardering 'goed'
Jaarresultaat	Het aantal gediplomeerden in een bepaald jaar als percentage van hetzelfde aantal gediplomeerden plus de ongediplomeerde instellingsverlaters in hetzelfde jaar.	2	67%	82%
		3	68%	85%
		4	68%	85%

Bron: Inspectie van het Onderwijs

Globaal gezien betekent de norm 'voldoende' dat twee derde van de ingeschreven studenten hun diploma (bij de instelling) haalt en één derde niet. Voor het oordeel 'goed' ligt de lat hoger. Het gemiddelde cijfer voor het gehele mbo is 73%.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de landelijke cijfers voor de indicator Jaarresultaat voor de betrokken beroepsopleidingen (2017) en van de spreiding van het Jaarresultaat tussen de instellingen (gemiddelde 2014 t/m 2017).

Tabel: Jaarresultaat per beroepsopleiding (landelijk en bandbreedte instellingen)

Beroepsopleiding	Jaarresultaat: landelijk	Jaarresultaat: bandbreedte instellingen
Artiesten	72 %	57% - 85%
DTP	70 %	56% - 92%
Mediavormgeving	71 %	51% - 79%
Mode/Maatkleding (niv. 4)	68%	59% - 80%

Bron: DUO

Uit voorgaande tabel blijkt dat op landelijk niveau het Jaarresultaat van de vier opleidingen varieert van 68% tot 72%. Dit is voor alle vier de opleidingen 'voldoende' en tevens beneden het landelijk mbo-gemiddelde. Er is sprake van aanzienlijke verschillen tussen instellingen. Tevens blijkt dat 28% tot 32% van de studenten de instelling verlaat zonder diploma van de betrokken opleiding (zie volgend punt c.)

c. *Verlaat instelling zonder het diploma opleiding:*

Dit is het deel van de ingeschreven studenten dat niet zijn diploma van de betreffende opleiding haalt en de instelling verlaat. Het kan zijn dat de student vervolgens een opleiding gaat volgen aan een andere instelling, het kan ook zijn dat de student uit het bekostigd onderwijs stroomt naar de arbeidsmarkt (al of niet met een eerder behaald mbo-diploma). Het CBS¹ geeft op landelijk niveau enig inzicht in de situatie van het deel van de studenten dat zonder het diploma van de opleiding te hebben behaald uit het bekostigd onderwijs is gestroomd (uitstroom schooljaren 2012-2013 t/m 2014-2015):

Opleiding	% Ooit terug in onderwijs	% werk (>12 uur/week)
Artiesten	20%	45%
DTP	19%	41%
Mediavormgeving	28%	44%
Mode/maatkleding	27%	39%
Totaal MBO	14%	62%

Bron: CBS

Uit voorgaande cijfers blijkt dat ongediplomeerde uitstromers van deze opleidingen slecht aan het werk komen. Ook blijkt dat een beperkt deel (ca. een kwart) van deze groep later terugkeert in het bekostigd onderwijs. Het illustreert het belang van dat zoveel mogelijk studenten hun diploma behalen.

¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2018/27/arbeidsmarktkenmerken-mbo-uitstromers-2012-13-2014-15>

d. *Gaat verder studeren:*

Een deel van de gediplomeerden (b) gaat verder studeren, doorgaans op een hoger opleidingsniveau. Voor de bepaling van het aandeel dat verder gaat studeren is het van belang niet alleen te kijken naar de doorstroom direct aansluitend op het behalen van het diploma, maar ook naar gediplomeerden die na één jaar (of nog later) doorstromen (het verschil kan oplopen tot zo'n 20%-punt per opleiding). Daarnaast moet in het achterhoofd gehouden worden dat de doorstroom jaarlijks enigszins (enkele %-punt) fluctueert. De volgende doorstroomcijfers zijn ontleend aan het ROA² en DUO³, ze geven afzonderlijk een beeld van de totale doorstroom van gediplomeerden van de betrokken beroepsopleidingen, respectievelijk de bandbreedte tussen instellingen.

Tabel: aandeel doorstroom gediplomeerden van totaal aantal gediplomeerden

Beroepsopleiding	Doorstroom cohort gediplomeerden 2011 (t/m 4 jaar na diplomering) Landelijk (ROA)	Doorstroom cohort gediplomeerden 2015 (t/m 2 jaar na diplomering) Bandbreedte instellingen (DUO)
Artiesten	57 %	26% - 100%
DTP	62 %	17% - 76%
Mediavormgeving	63 %	27% - 71%
Mode/Maatkleding (niv. 4)	62%	22% - 50%

Bronnen: ROA, DUO

Het landelijk gemiddelde voor doorstroom van gediplomeerden van alle mbo-opleidingen bedraagt ca. 50%. De doorstroom van gediplomeerden van de betrokken creatieve opleidingen ligt dus hoger. Daarnaast is er sprake van een flinke bandbreedte per instelling.

Voor deze verkenning wordt met bovenstaand landelijk percentage voor doorstroom van gediplomeerden verder gewerkt, omdat deze een zo volledig mogelijk beeld geeft van de doorstroom van een cohort, ongeacht het moment van doorstroom. Door deze gegevens te combineren met de gegevens onder b, kan de doorstroom naar een hoger niveau ook uitgedrukt worden als een aandeel van het totaal aantal studenten, zie volgende tabel. Hieruit blijkt dat dit percentage voor de betrokken opleidingen varieert tussen de 41% en 45%.

Tabel: berekening van aandeel doorstroom gediplomeerden van totaal aantal studenten (cohort)

Beroepsopleiding	Aandeel gediplomeerden van totaal studenten (b)	Aandeel doorstroom van gediplomeerden (d)	Aandeel gediplomeerde doorstroom van totaal studenten
Artiesten	72%	57%	41%
DTP	70%	62%	43%
Mediavormgeving	71%	63%	45%
Mode/Maatkleding (niv. 4)	68%	62%	42%

² Meng e.a., Arbeidsmarktrelevantie creatieve mbo-opleidingen, ROA. Het betreft hier de totale doorstroom van de cohorten gediplomeerden 2010-2011 en 2011-2012 in de periode tot en met het schooljaar 2015-2016.

³ Het gaat hier om doorstroom van gediplomeerden van schooljaar 2015 naar een hoger niveau in schooljaar 2016 en 2017. Bezien over een langere reeks lag het aandeel doorstroom van het cohort gediplomeerden 2015 enkele procentpunten lager dan voorgaande jaren.

e. *Verlaat onderwijs met diploma van de opleiding:*

Het aandeel gediplomeerden (b) minus het aandeel gediplomeerden dat verder studeert (d) bepaalt de omvang van het aandeel gediplomeerden dat het bekostigd onderwijs direct (aansluitend aan het behalen van het diploma) verlaat en uitstroomt naar de arbeidsmarkt (e). Voor de vier betrokken opleidingen is dit aandeel gediplomeerden dat direct naar de arbeidsmarkt uitstroomt als volgt:

Tabel: berekening van aandeel directie uitstroom van gediplomeerden naar arbeidsmarkt

Beroepsopleiding	Aandeel gediplomeerden van totaal studenten (b)	Aandeel directe uitstroom van gediplomeerden naar de arbeidsmarkt (100-d)	Aandeel directe uitstroom van gediplomeerden naar arbeidsmarkt van totaal studenten
Artiesten	72%	43%	31%
DTP	70%	38%	27%
Mediavormgeving	71%	37%	26%
Mode/Maatkleding (niv. 4)	68%	38%	26%

Van de betrokken vier opleidingen stroomt dus in eerste instantie ruim een kwart tot bijna een derde van alle studenten met diploma uit naar de arbeidsmarkt. Later komen daar nog de studenten bij die zonder succes hun vervolgopleiding hebben verlaten: het aandeel indirecte uitstroom van gediplomeerden naar de arbeidsmarkt (zie g). Dat geeft het volgende totaalbeeld van het aandeel studenten dat met diploma naar de arbeidsmarkt uitstroomt van een cohort:

Tabel: berekening van aandeel gehele uitstroom van gediplomeerden naar arbeidsmarkt

Beroepsopleiding	Aandeel directe uitstroom van gediplomeerden naar arbeidsmarkt van totaal studenten	Aandeel indirecte uitstroom van gediplomeerden naar arbeidsmarkt van totaal studenten (g)	Totaal aandeel uitstroom van gediplomeerden naar arbeidsmarkt van totaal studenten
Artiesten	31%	14%	45%
DTP	27%	11%	38%
Mediavormgeving	26%	13%	39%
Mode/maatkleding (niv. 4)	26%	13%	39%

Bovenstaande tabel geeft aan dat van een cohort studenten van een beroepsopleiding uiteindelijk 39% tot 45% van de studenten met een diploma van die opleiding naar de arbeidsmarkt uitstroomt.

f. *Behaalt diploma op hoger niveau:*

Van de gediplomeerden die verder zijn gaan studeren (d) behaalt een deel een diploma op hoger niveau.

Om het aandeel te kunnen bepalen van de groep die doorstudeert en een diploma behaalt op een hoger niveau, wordt gebruikt gemaakt van cijfers uit het themaonderzoek. Hiervoor heeft het ROA een cohortanalyse uitgevoerd door de doorstromers vijf jaar lang te volgen in het bekostigd onderwijs⁴. Hieruit komt het volgende beeld:

⁴ Deze gegevens komen in hoge mate overeen met gegevens van de Vereniging Hogescholen voor studiesucces van mbo-ers van bacheloropleidingen in de sector Kunst. Dit studiesucces ligt hoger dan in andere hbo-sectoren.

Tabel: berekening aandeel succesvolle doorstroom (vervolgdiplooma op hoger niveau)

Beroepsopleiding	Aandeel gediplomeerde doorstroom van totaal studenten	Diploma van vervolgstudie op hoger niveau behaald	Aandeel vervolgdiplooma op hoger niveau behaald van totaal studenten
Artiesten	41%	65%	27%
DTP	43%	74%	32%
Mediavormgeving	45%	71%	32%
Mode/Maatkleding (niv. 4)	42%	69%	29%

Bron: ROA

Voorgaande laat zien dat van een cohort studenten van een beroepsopleiding uiteindelijk ruim een kwart tot een derde van de studenten met een diploma nog een diploma op een hoger niveau behaalt.

Op individueel niveau verbetert de jongere met het behalen van een diploma op hoger niveau doorgaans zijn kansen op arbeidsmarkt. Dat laat onverlet dat doorstroom (binnen het mbo) naar eenzelfde creatieve opleiding op hoger niveau een relatief beperkte winst oplevert⁵. Voorbeeld: het grootste deel van de niveau 3 gediplomeerden DTP stromen door naar de niveau 4 opleiding Mediavormgeving die op zichzelf ook een matig arbeidsmarktperspectief kent. Desondanks deze relatief beperkte winst wordt in deze verkenning ervan uitgegaan dat succesvolle doorstroom naar een hoger niveau uit oogpunt van arbeidsmarktperspectief doorgaans als succesvol beschouwd mag worden.

g. *Behaalt geen diploma op hoger niveau, verlaat onderwijs:*

Van de gediplomeerden die verder zijn gaan studeren (d) behaalt een deel geen vervolgdiplooma op hoger niveau en stroomt uit het bekostigd onderwijs naar de arbeidsmarkt met het laatst behaalde diploma. Zeker bij doorstroom van mbo-4 naar het hbo doet uitval zich vooral voor aan het begin van de studie. Deze groep voegt zich als ware iets later bij groep e (mbo-gediplomeerden die direct na behalen diploma uitstromen naar de arbeidsmarkt). De volgende tabel geeft per opleiding een indicatie van het aandeel gediplomeerde studenten dat doorstudeert, maar geen vervolgdiplooma op hoger niveau behaalt.

Beroepsopleiding	Aandeel gediplomeerde doorstroom van totaal studenten	Geen diploma van vervolgstudie op hoger niveau behaald (100 -f)	Aandeel gediplomeerde schoolverlaters dat geen diploma van vervolgstudie op hoger niveau behaald heeft, van totaal studenten
Artiesten	41%	35%	14%
DTP	43%	26%	11%
Mediavormgeving	45%	29%	13%
Mode/maatkleding (niv. 4)	42%	31%	13%

Uit bovenstaande tabel blijkt dat 11% tot 14% van alle studenten van de betrokken opleiding het diploma

⁵ Zie voorts statistische bijlage bij *Arbeidsmarktrelevatie creatieve mbo-opleidingen*, ROA (2018). Het percentage werkloosheid onder gediplomeerde schoolverlaters van een verwante opleiding op hoger niveau (bijvoorbeeld in de hbo-sector Taal en Cultuur/Kunsten) ligt doorgaans enkele procentpunten lager. Een grotere 'winst' wordt behaald wanneer bijvoorbeeld doorstroom heeft plaatsgevonden naar een hbo-diploma in de sector Onderwijs.

van de opleiding behaalt, maar na doorstroom geen vervolgdiplooma op hoger niveau haalt. Zij stromen met hun behaalde diploma uit naar de arbeidsmarkt ('indirecte uitstroom') en voegen zich bij de groep gediplomeerden die met een diploma direct uitstromen naar de arbeidsmarkt, zie e.

Samenvatting:

Om een globale schatting te kunnen maken van een uit oogpunt van de arbeidsmarkt benodigde reductie van het aantal studenten van een opleiding, moet allereerst een verband gelegd worden tussen o.a. het totaal aantal studenten en het deel daarvan dat met een diploma aan het werk gaat. Het deel van alle studenten dat succesvol doorstroomt naar een hoger niveau en daar een diploma behaalt, kan van een benodigde reductie uitgesloten worden. Op basis van voorgaande kan voor de betrokken vier beroepsopleidingen voor een cohort aangegeven worden welk deel (on)gediplomeerd naar de arbeidsmarkt uitstroomt en welk deel succesvol doorstroomt en een diploma op hoger niveau behaalt. Zie onderstaande tabel:

Tabel: uiteindelijke bestemming van een cohort studenten per beroepsopleiding.

Beroepsopleiding	Ongediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt	Gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt	Succesvolle doorstroom naar hoger niveau	Totaal
Artiesten	28%	45%	27%	100%
DTP	30%	38%	32%	100%
Mediavormgeving	29%	39%	32%	100%
Mode/maatkleding (niv. 4)	32%	39%	29%	100%

3. Naar balans tussen vraag en aanbod van gediplomeerden

3.1 Naar balans in een toekomstig perspectief

Meer evenwicht brengen tussen vraag en aanbod van gediplomeerden van de betrokken opleidingen op de arbeidsmarkt, kan vanuit een toekomstig perspectief bekeken worden. De verwachte ontwikkeling van de vraag in de komende jaren, en dan met name de vacatures die voor (on)gediplomeerde schoolverlaters beschikbaar komen, wordt hierbij vergeleken met het aantal gediplomeerden dat naar verwachting uitstroomt naar de arbeidsmarkt. Voor een kwantitatieve inschatting hiervan zijn twee modellen in gebruik: Kans op Werk (SBB) en het Arbeidsmarktinformatiesysteem (ROA). Beide modellen geven een raming van de verwachte (jaarlijks gemiddeld aantal) baanopeningen/vacatures en confronteren dat gegeven met het aantal (on)gediplomeerden dat uitstroomt.

In de ideale situatie is er sprake van balans tussen de verwachte vraag en aanbod. Dit leidt tot een situatie waarbij er genoeg werk is voor de schoolverlaters en er nauwelijks tot geen sprake is van werkloosheid. Dit is te typeren als de hoogste ambitie.

Kans op werk (SBB):

De methodiek van SBB⁶ schat per kwalificatie het beschikbare aantal vacatures voor aan het eind van de betreffende opleiding. Dit *in het vakgebied en op niveau* van hun studie (n.b.: de beleidsregel hanteer een iets

⁶ <https://www.s-bb.nl/feiten-en-cijfers/kans-op-stage-leerbaan-en-werk/toelichting-methodiek-en-presentatie-kans-op-werk>

ruimer begrip). Deze schatting is gebaseerd op een inventarisatie van huidige functies (op basis van Jobfeed⁷), waarna op basis van de verwachte macro-economische ontwikkeling (CPB) een schatting gemaakt wordt van het aantal vacatures in de nabije toekomst dat ook geschikt is voor schoolverlaters. Voor kleinere opleidingen, of opleidingen waarvoor geen of te weinig vacatures op internet verschijnen maakt men expertschattingen.

De geschatte vraag wordt vervolgens geconfronteerd met de verwachte uitstroom van gediplomeerden naar de arbeidsmarkt. Het verwachte totaal aantal gediplomeerden wordt hiervoor gecorrigeerd voor m.n. aansluitende doorstromers naar vervolgonderwijs (DUO-gegevens).

De volgende tabel geeft een overzicht van gegevens uit Kans op werk voor de betrokken kwalificaties (januari 2019). Met uitzondering van de kwalificatie Mediavormgever betreft het eindoordeel hier grotendeels expertschattingen, vanwege (te) beperkte aantallen waarnemingen per individuele kwalificatie.

Prognose Kans op werk (januari 2019)

Beroepsopleiding/ Kwalificatie	Aantal gediplomeerden	Beschikbaar voor werk	Aantal gediplomeerden beschikbaar voor werk	Aantal vacatures geschikt voor schoolverlaters op mbo-niveau	Kans op werk (eindoordeel)
<i>Artiesten:</i>					
Acteur	198	62%	123	10	Matig
Danser	190	63%	120	<10	Matig
Muzikant	312	68%	212	10	Matig
Musicalperformer	64	62%	40	40	Gering
<i>DTP-er:</i>					
Medewerker DTP	120	23%	28	160	Matig
Allround DTP-er	324	53%	172	170	Matig
<i>Mediavormgeven:</i>					
Mediavormgever	2.861	62%	1.774	430	Gering
<i>Mode/maatkleding:</i>					
Allround medewerker	108	47%	51	50	Matig
Specialist	212	70%	148	50	Gering

Bron: SBB (zie o.a. <http://sbb.argumentenfabriek.nl/werk/am00/5/502/25197>).

Omdat het eindoordeel grotendeels expertschattingen betreft, moet voorzichtig omgegaan worden met deze data sec. Zo zou voor de beroepsopleiding Artiesten in totaal jaarlijks zo'n 70 vacatures beschikbaar zijn voor bijna 500 gediplomeerden. Om meer evenwicht te bereiken zou theoretisch op basis van enkel deze cijfers een reductie van zo'n 85% aan de orde zijn. Aan een dergelijke interpretatie kleven echter bezwaren.

De enige kwalificatie met een groter aantal waarnemen, Mediavormgever, laat een factor 4 verschil zien tussen het verwacht aantal gediplomeerden dat naar de arbeidsmarkt uitstroomt en het verwachte geschikt aantal vacatures in het vakgebied en op niveau.

⁷ Jobfeed is een systeem dat alle vacatures die op internet verschijnen inventariseert en, op basis van algoritmen, categoriseert naar functie, bijbehorende kwalificatie en niveau.

Arbeidsmarktinformatiesysteem (ROA):

De methodiek van ROA⁸ schat het aantal baanopeningen voor de komende zes jaar. Dit per cluster kwalificaties en niveau, waarbij in dit geval het cluster Media en Vormgeving het meest representatief is voor de betrokken creatieve beroepsopleidingen⁹. De vraag (baanopeningen) in het model is gebaseerd op de totale vraag naar gediplomeerden van dit opleidingscluster in de markt (en dus niet beperkt tot hetzelfde vakgebied of niveau). Ze wordt berekend op basis van statistische bestanden (CBS/SSB) en macro-economische verkenningen (CPB). Het verwachte aanbod van (on)gediplomeerde schoolverlaters die naar de arbeidsmarkt uitstromen is gebaseerd op o.a. DUO-gegevens. Het systeem is gedocumenteerd en wordt (op onderdelen periodiek) geëvalueerd.

ROA onderscheidt dus geen afzonderlijke kwalificaties/beroepsopleidingen, dit uit oogpunt van betrouwbaarheid van de schattingen. De volgende tabel geeft de gegevens weer van het AIS over de periode 2017-2022.

Prognose Arbeidsmarktinformatiesysteem

	Cluster Media en Vormgeving Niveau 4			Cluster Media en Vormgeving Niveau 2/3		
	2017-2022	Jaarlijks gemiddeld	Jaarlijks %	2017-2022	Jaarlijks gemiddeld	Jaarlijks %
Uitbreidingsvraag	2.600	430	1,1	600	100	0,4
Vervangingsvraag	5.400	900	2,3	6.400	1.060	3,8
Baanopeningen	8.100	1.350	3,3	7.000	1.160	4,2
Instream schoolverlaters	26.400	4.400	9,2%	5.800	970	3,5

Bron: ROA

Kort samengevat is de verwachting tot 2022 dat voor de betrokken creatieve opleidingen op niveau 4 het aantal beschikbare (on)gediplomeerde schoolverlaters zo'n drie keer groter is dan het aantal verwachte baanopeningen. Om balans te krijgen tussen vraag en aanbod wijst dit op een benodigde, indicatieve reductie van twee derde van het aantal schoolverlaters dat naar de arbeidsmarkt uitstroomt.

Op niveaus 2/3 lijkt er voor de komende jaren sprake te zijn van balans, waarbij opvalt dat het aantal baanopeningen vooral veroorzaakt wordt door een hoge vervangingsvraag, nauwelijks nog door een uitbreidingsvraag.

Wanneer voorgaande reductie wordt toegepast op het deel studenten dat (met en zonder diploma) naar de arbeidsmarkt uitstroomt, geeft dit de volgende indicatie voor een landelijke reductie van het totaal aantal studenten per opleiding (zie volgende pagina). Voor de niveau 4 opleidingen gaat het om een reductie van bijna de helft van het aantal studenten. Nogmaals: het gaat hier om een ideale situatie waarbij er genoeg werk is voor de schoolverlaters en er nauwelijks tot geen sprake is van werkloosheid (hoogste ambitie).

⁸ Bakens. J. e.a., *Methodiek arbeidsmarktprognoses en -indicatoren 2017-2022*, ROA, 2018

⁹ Dit cluster omvat op niveau 4 o.a. de kwalificaties Mediavormgever, Acteur, Danser, Musicalperformer en Muzikant en op niveau 3 Medewerker DTP en Allround DTP-er. Het aandeel van deze kwalificaties binnen het cluster is aanzienlijk, waardoor het AIS in overwegende mate bruikbaar is voor het onderhavige doel.

Tabel: Landelijke reductie van totaal aantal studenten in toekomstig perspectief (%)

Beroepsopleiding	Aandeel (on)gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt van totaal aantal studenten	Benodigde reductie van uitstroom naar arbeidsmarkt	Benodigde reductie van totaal studenten
Artiesten	73%	Twee derde	49%
DTP	68%	n.v.t.	n.v.t.
Mediavormgeving	68%	Twee derde	46%
Mode/maatkleeding (niv. 4)	71%	Twee derde	48%

3.2 Naar meer balans in een huidig perspectief

Van de groep gediplomeerden die de afgelopen jaren naar de arbeidsmarkt is uitgestroomd brengt het CBS o.a. in beeld welk deel betaald werk heeft van meer dan 12 uur per week. Op basis van het schoolverlatersonderzoek heeft het ROA in beeld gebracht welk deel werk op niveau heeft. Dit alles ruim een jaar na uitstroom uit het onderwijs. Deze indicatoren geven de werkelijke 'outcome' weer van de confrontatie van vraag en aanbod van gediplomeerden van de betrokken beroepsopleidingen. Onderstaand tabel geeft een overzicht van de waarden van deze indicatoren als gemiddelden over het aangegeven tijdvak. Voor de indicator Werk staat ook de bandbreedte tussen instellingen vermeld.

Beroepsopleiding	Werk (>12 uur/week) (CBS)		Werk op niveau (ROA)
	Landelijk (gemiddelde 2010-2016)	Bandbreedte instellingen (gemiddelde 2014-2016)	Landelijk (gemiddelde 2013-2016)
Artiesten	64%	55% - 86%	50%
DTP	64%	50% - 77%	62%
Mediavormgeving	69%	53% - 80%	64%
Mode/Maatkleeding	63%	56% - 84%	46%
Totaal mbo	84%		79%

Bronnen: CBS, ROA

De signaleringswaarden in de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs bedragen: 70% werk (>12 uur/week) en 50% werk op niveau (vastgesteld op basis van een periode van economische recessie). Over de periode 2010 t/m 2016 ligt het gemiddeld percentage werk voor de vier betrokken beroepsopleidingen 1 tot 7 procentpunt beneden de signaleringswaarde en zo'n 15 tot 20 procentpunt onder het mbo-gemiddelde. Er is sprake van een flinke variatie tussen instellingen. Voor de beroepsopleidingen Artiesten en Mode/Maatkleeding ligt daarnaast het percentage werk op niveau op/onder de signaleringswaarde en voor de betrokken opleidingen zo'n 15 tot 30 procentpunt lager dan het mbo-gemiddelde.

Aangezien er geen inzicht is in de precieze elasticiteit van vraag en aanbod is het uit methodisch oogpunt risicovol harde uitspraken te doen over de benodigde reductie van het aantal gediplomeerde schoolverlaters om bijvoorbeeld uit oogpunt van werk het niveau van de signaleringswaarde te bereiken (enkele tot geen procenten reductie), het gemiddeld niveau van het mbo te bereiken (tot 20 procent reductie) of een ideale situatie te bereiken waarin alle gediplomeerde uitstromers werk hebben (tot zo'n 35% reductie). Deze cijfers zijn gebaseerd op de aanname dat een (gehele of gedeeltelijke) vermindering van het deel gediplomeerde uitstroom

met minder dan 12 uur werk per week overeen komt met de benodigde reductie. Deze vingeroefening illustreert in ieder geval dat de benodigde reductie sterk afhangt van de doelstelling die op termijn wordt nagestreefd.

In onderstaande tabel staat aangegeven wat de aangegeven reducties van gediplomeerden betekenen voor de reductie van het totaal aantal studenten (het aandeel doorgestroomde gediplomeerden wordt, zoals eerder aangegeven, hierbij buiten beschouwing gelaten).

Tabel: Landelijke reductie van totaal aantal studenten in huidig perspectief (%)

Beroepsopleiding	Aandeel (on)gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt van totaal aantal studenten	Benodigde reductie van uitstroom naar arbeidsmarkt	Benodigde reductie van totaal studenten
Artiesten	73%	6% - 36%	5% - 26%
DTP	68%	6% - 36%	4% - 25%
Mediavormgeving	68%	1% - 31%	1% - 21%
Mode/maatkleding (niv. 4)	71%	7% - 37%	5% - 26%

De indicator Werk op niveau wordt hier verder buiten beschouwing gelaten voor de benadering van een kwantitatieve reductie. Uit het eerder uitgevoerde themaonderzoek blijkt dat gediplomeerden van de betrokken opleidingen die werkzaam zijn in hun vakgebied doorgaans vaker werk op niveau hebben dan gediplomeerden die buiten hun vakgebied werkzaam zijn.

3.3 Naar balans vanuit een historisch perspectief

Eerder heeft de CMMBO in haar advies geconstateerd dat de groei van het aantal studenten in het creatieve domein geen gelijke tred heeft gehouden met de kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkeling van de arbeidsmarkt, met mismatch tot gevolg. Dit wordt hieronder nader toegelicht per beroepsopleiding. Het bevestigt dat sinds de invoering van de zorgplicht arbeidsmarktperspectief per 2008 er uit oogpunt van economische ontwikkeling geen reden was tot groei van het aantal studenten in de betrokken opleidingen. Daarnaast blijkt dat de regionale spreiding van de belangrijkste economische bedrijvigheid slechts ten dele overeenkomt met de regionale spreiding van het aantal studenten. Ook is er sprake van grote verschillen tussen instellingen t.a.v. de groei van het aantal studenten van betrokken opleidingen (zie bijlagen). Een reductie van het aantal studenten zou ook vanuit dit oogpunt selectief moeten plaatsvinden.

Op basis van deze benadering zou de groei van het aantal studenten vanaf 2008 teruggedraaid moeten worden. Dit leidt indicatief tot de volgende landelijke reducties:

Tabel: Landelijke reductie van totaal aantal studenten in historisch perspectief (%)

Beroepsopleiding	Aandeel (on)gediplomeerde uitstroom naar arbeidsmarkt van totaal aantal studenten	Reductie aantal studenten van 2016 naar 2007	Benodigde reductie van totaal studenten
Artiesten	73%	49%	36%
DTP	68%	10%	7%
Mediavormgeving	68%	23%	16%
Mode/maatkleding (niv. 4)	71%	34%	24%

3.3.1. Artiesten

Van de gediplomeerde artiesten die naar de arbeidsmarkt uitstromen gaat zo'n 32% werken in de bedrijfstak Podiumkunst en –vermaak¹⁰. Hier is de opleiding ook primair op gericht. Het overige deel van de werkende gediplomeerden artiesten waaiert uit over een groot aantal andere bedrijfstakken en werkt daar relatief vaak beneden het eigen opleidingsniveau. Om enig zicht te krijgen op de ontwikkeling van de bedrijfstak Podiumkunst en –vermaak in het afgelopen decennium, staan in de volgende tabel enkele economische kerngegevens vermeld¹¹.

Economische ontwikkeling bedrijfstak Podiumkunsten en –vermaak in de periode 2008 t/m 2017

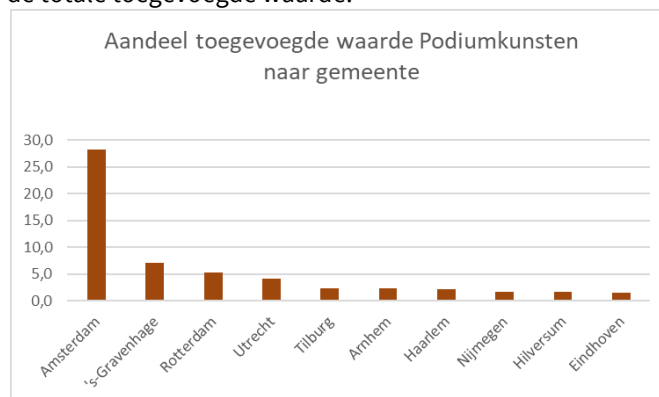
Toegevoegde waarde ¹²	Aantal werkenden	Aantal vestigingen	Aantal mbo-studenten	% werk (2009 -2016)	% werk op niveau (2013-2016)
+ 0,5%	+ 107%	+ 214%	+92%	64%	50%

Bron: Lisa, CBS, ROA, DUO

Voorgaande tabel illustreert de enorme versnippering en verdunning van werk die zich het afgelopen decennium in deze bedrijfstak op landelijk niveau heeft voorgedaan. Bij een nagenoeg gelijkblijvende toegevoegde waarde, is er sprake geweest van een verdubbeling van het aantal werkenden en een forse verhoging van het aantal vestigingen (= aandeel zzp-ers). Ook de bijna verdubbeling van het aantal mbo-studenten in deze periode (van ca. 1.500 naar 3.000) heeft hieraan bijgedragen. Dezelfde koek moet onder veel meer werkenden verdeeld worden, hetgeen mede een oorzaak is dat relatief veel van deze mbo-gediplomeerden minder dan 12 uur per week werk hebben.

De volgende figuren geven een beeld van de situatie op regionaal niveau:

- Allereerst geeft onderstaand diagram een beeld van de procentuele verdeling van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak Podiumkunsten en –vermaak over de belangrijkste gemeenten in 2017. Hieruit blijkt o.a. dat vanuit de gemeente Amsterdam verreweg de meeste bedrijvigheid binnen de bedrijfstak plaatsvindt. Ruim een kwart van de landelijke toegevoegde waarde wordt vanuit hier gegenereerd. Voor de G4 samen is dit bijna de helft van de totale toegevoegde waarde.

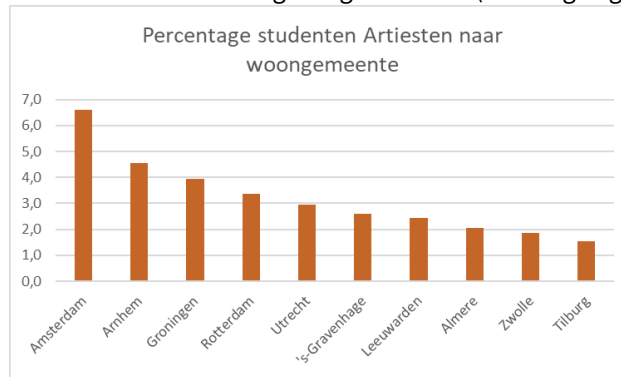

¹⁰ SBI-codes 9001, 90011 en 90012. Binnen deze categorieën is de categorie Zelfstandig uitvoerend kunstenaar de belangrijkste (12%-punt).

¹¹ De gegevens zijn ontleend aan de databank Lisa (<https://www.lisa.nl/home>). De databank bevat gegevens t.b.v. regionale economische analyses.

¹² Berekende toegevoegde waarde op basis van constante prijzen (<https://www.lisa.nl/nieuws/84/lisa-lanceert-toegevoegde-waarde-cijfers>)

- De volgende tabel geeft een indruk van de geografische spreiding van studenten Artiesten over woongemeenten in 2017. Hierin staan de 10 gemeenten aangegeven met de meeste studenten Artiesten. Uit de tabel blijkt o.a. dat in de gemeenten Amsterdam en Almere in totaal bijna 9% van de studenten Artiesten woont. Voor de G4 is dat ruim 15%. Tot slot valt op dat er gemeenten zijn die relatief hoger staan met het aandeel studenten dan met het aantal toegevoegde waarde (zie vorige figuur).

Een vollediger overzicht van de regionale ontwikkeling en spreiding van de bedrijvigheid en aantal studenten (ook per instelling) staat vermeld in bijlage 1.

Samengevat:

- Terwijl de toegevoegde waarde van de bedrijfstak Podiumkunsten en –vermaak het afgelopen decennium nagenoeg gelijk is gebleven, is het aantal beroepsbeoefenaren sterk gestegen. Dat heeft o.a. tot flinke verdunning van de werkgelegenheid geleid.
- Ook de verdubbeling van het aantal studenten Artiesten in deze periode heeft bijgedragen aan de groei van het aantal beroepsbeoefenaren.
- De gemeente Amsterdam is verreweg het belangrijkste centrum voor de bedrijfstak Podiumkunsten en –vermaak ('hotspot'), op afstand gevolgd door de overige drie grote gemeenten.
- De geografische spreiding van de economische activiteit komt niet geheel overeen met de geografische spreiding van studenten Artiesten (naar gemeente).

Conclusie:

- Er was vanaf 2008 (invoering zorgplicht arbeidsmarktperspectief) uit economisch oogpunt geen reden voor enige groei van het aantal studenten Artiesten op landelijk niveau.
- De geografische spreiding van een reductie van het aantal studenten Artiesten zou selectief moeten plaatsvinden, rekening houdend met de spreiding van de betreffende economische activiteit.

3.3.2 DTP

Van de gediplomeerde DTP-ers die zijn gaan werken is zo'n 20% werkzaam in de bedrijfstak Drukkerijen¹³. Een kleiner deel (ca. 13%) is werkzaam binnen de bedrijfstakken Reclamebureaus en Communicatiebedrijven (zie verderop onder Mediavormgever). Het overige deel is uitgewaaid over een groot aantal bedrijfstakken. Drukkerijen zijn van oudsher het belangrijkste werkgebied van de DTP-er (opmaak van documenten t.b.v. druk en print). In de volgende tabel staan enkele gegevens over de economische ontwikkeling van de bedrijfstak Drukkerijen in het afgelopen decennium.

¹³ SBI-code 1812 en met name binnen code 18129 'overige drukkerijen'.

Economische ontwikkeling bedrijfstak Drukkerijen in de periode 2008 t/m 2017

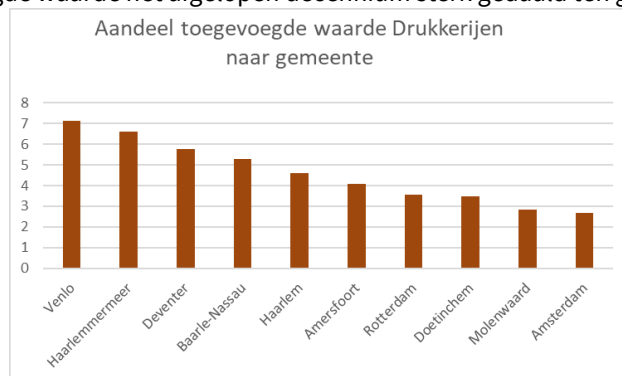
Toegevoegde waarde	Aantal werkenden	Aantal vestigingen	Aantal mbo-studenten	% werk (2009 -2016)	% werk op niveau (2013-2016)
-34%	-42%	-27%	+12%	64%	62%

Bron: Lisa, CBS, ROA, DUO

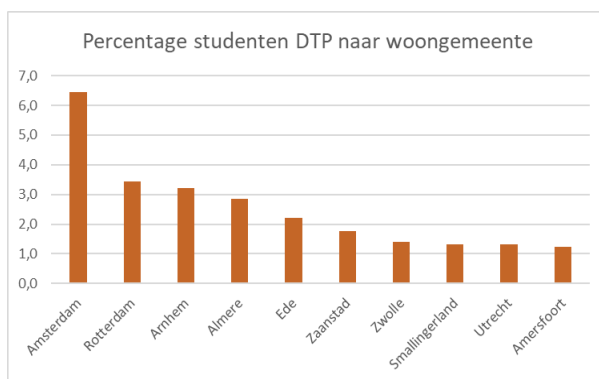
Door technologische ontwikkelingen op het gebied van media staan drukkerijen al langere tijd onder druk. De toegevoegde waarde van drukkerijen is het afgelopen decennium met een derde afgenomen, het aantal vestigingen met een kwart. Het aantal werkenden binnen drukkerijen is nog sterker afgenomen. Uit o.a. het themaonderzoek naar creatieve mbo-opleidingen blijkt dat door technologische ontwikkeling (m.n. software) de tussenkomst van een DTP-er tussen ontwerpen en druk/print steeds minder nodig is. Dit laatste geldt niet alleen voor DTP-ers binnen drukkerijen, maar ook voor DTP-ers binnen reclame- en communicatiebedrijven (en bedrijven met eigen marketing & communicatie in andere branches). De behoefte aan DTP-ers betreft nu dan ook hoofdzakelijk een vervangingsvraag van oudere werknemers.

Wat betreft geografische spreiding kan het volgende opgemerkt worden:

- Drukkerijen zijn geografisch meer gespreid over het land. Onderstaande tabel geeft een indruk van de 10 gemeenten met het grootste aandeel in de toegevoegde waarde van drukkerijen. Daaruit blijkt dat er in mindere mate sprake is van een in het oog springend cluster of hotspot. Drukkerijen zijn (in tegenstelling tot bijvoorbeeld reclamebureaus) niet nauw verbonden met creatieve centra, zo is het aandeel van Amsterdam in de toegevoegde waarde het afgelopen decennium sterk gedaald ten gunste van Haarlemmermeer.

- De volgende figuur geeft de geografische spreiding van studenten DTP weer. De 10 gemeenten met de meeste studenten DTP zijn hierin weergegeven. In Amsterdam en Almere wonen bijna 10% van de studenten. Verder lijkt er op het eerste gezicht relatie te zijn tussen spreiding van studenten en bedrijvigheid in de regio Amsterdam en Rotterdam en in het oosten van het land. Voor overige gemeenten is verband minder duidelijk.

Een vollediger overzicht van de regionale ontwikkeling en spreiding van de bedrijvigheid en aantal studenten (ook per instelling) staat vermeld in bijlage 2.

Samengevat:

- De toegevoegde waarde van de bedrijfstak Drukkerijen is het afgelopen decennium flink afgenomen. Samen met technologische ontwikkelingen waardoor 'productieschakel' DTP steeds meer overbodig wordt, hebben deze ontwikkelingen gezorgd voor een afnemende vraag en uitstroom van werkenden¹⁴.
- Deze ontwikkeling staat op gespannen voet met de lichte groei van het aantal studenten DTP in dezelfde periode, met als gevolg een gemiddeld onvoldoende perspectief op werk.
- Uit geografisch oogpunt lijkt er enige relatie te zijn tussen de spreiding van studenten en deze economische activiteit, waarschijnlijk voortkomend uit het verleden.

Conclusie:

- Het beroep van DTP-er is, in zijn huidige vorm, aan het einde van zijn levenscyclus aangekomen.
- De kwalificatie/opleiding zal verder doorontwikkeld moeten worden, anticiperend op snelle (technologische) ontwikkelingen in de media.

3.3.3 Mediavormgeving

Van de werkende gediplomeerden Mediavormgeving werkt ca. 26% in de bedrijfstakken Communicatie- en grafisch ontwerp en Reclamebureaus¹⁵. Een veel kleiner deel werkt in de ICT en het grootste deel van de gediplomeerden werkt in uiteenlopende branches. Om enig zicht te krijgen op de ontwikkeling van de genoemde bedrijfstakken van communicatie- en reclamebureaus in het afgelopen decennium, staan in de volgende tabel enkele economische kerngegevens.

Economische ontwikkeling bedrijfstakken Reclame- en communicatiebureaus in de periode 2008 t/m 2017

Toegevoegde waarde	Aantal werkenden	Aantal vestigingen	Aantal mbo-studenten	% werk (2009 -2016)	% werk op niveau (2013-2016)
+15%	+21%	+75%	+27%	69%	64%

Bron: Lisa, CBS, ROA, DUO

De toegevoegde waarde van de betrokken bedrijfstakken heeft zich het afgelopen decennium licht positief ontwikkeld. Het aantal werkenden is relatief harder gestegen, waardoor er sprake is van verdunning en

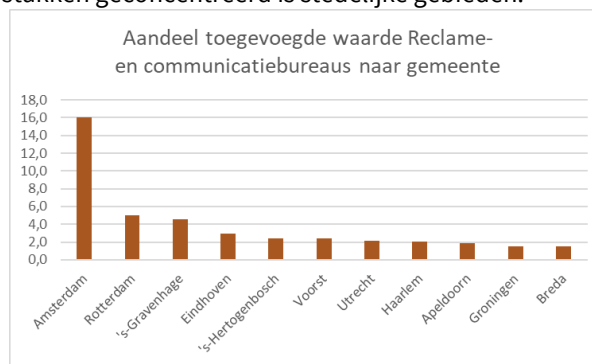
¹⁴ UWV, Grafische industrie, arbeidsmarktupdate, 2016

¹⁵ Communicatie- en grafisch ontwerp (SBI-code 74101) en Reclamebureaus (SBI-code 7311).

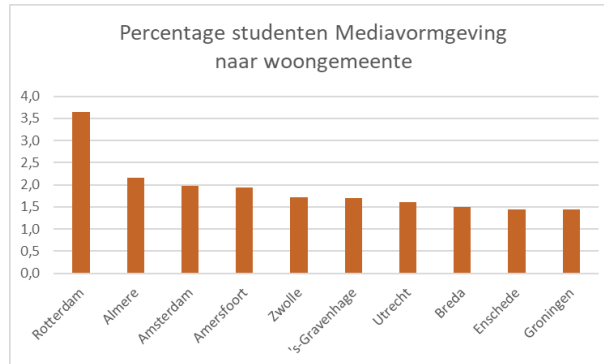
versnippering. Het aantal vestigingen is fors toegenomen, wat eerdere inzichten uit het themaonderzoek bevestigt dat meer werkenden als zelfstandige aan de slag zijn gegaan i.p.v. in een dienstverband. Ook het aantal mbo-studenten is in de periode relatief harder gestegen (van ca. 9.100 tot 11.800) waardoor hun arbeidsmarktperspectief onder druk staat. De druk t.a.v. het arbeidsmarktperspectief is met name komen te liggen bij het uitvoerend werk (m.n. mbo-niveau). De grotere communicatiebureaus besteden dit werk uit tegen lage tarieven en ontwikkelen zichzelf verder tot adviesbureaus (met potentieel hogere marges)¹⁶. Dit leidt weer tot een vraag naar hoger opgeleiden bij deze bureaus.

Hoofdpijnen geografische spreiding van bedrijvigheid en studenten:

- Reclame- en communicatiebureaus kennen een duidelijke concentratie in de gemeente Amsterdam. Zo'n 16% van de landelijke toegevoegde waarde in deze bedrijfstakken wordt door bedrijven in Amsterdam gerealiseerd. Voor de G4 is dit in totaal ruim een kwart van de landelijke toegevoegde waarde. Doorgaans zijn deze bedrijfstakken geconcentreerd in stedelijke gebieden.

- De geografische spreiding van de studenten Mediavormgeving laat een deels ander beeld zien dan de spreiding van de bedrijvigheid. In relatie tot de bedrijvigheid is het aandeel studenten in de regio Amsterdam beperkt. Dit geldt ook voor de G4 in totaal.

Een vollediger overzicht van de regionale ontwikkeling en spreiding van de bedrijvigheid en aantal studenten (ook per instelling) staat vermeld in bijlage 3.

¹⁶ Kenniscentrum Creating 010, Arbeidsmarktperspectief en Doorstroomkansen Creatieve MBO opleidingen, Hogeschool Rotterdam

Samengevat:

- De toegevoegde waarde van de Reclame- en communicatiebureaus is het afgelopen decennium licht toegenomen. Het aantal werkenden en aandeel zelfstandigen is sterker gestegen, net als het aantal mbo-studenten. Dit heeft geleid tot verdunning van de werkgelegenheid.
- De bedrijvigheid is geconcentreerd in Amsterdam, op afstand gevolgd door andere meer stedelijke gebieden.
- De relatie tussen de geografische spreiding van de bedrijvigheid en van studenten lijkt beperkt.

Conclusie:

- De groei van het aantal studenten kan niet verklaard worden door de groei van de toegevoegde waarde van de meest betrokken bedrijfstakken, vanwege de nog grotere toename van het aantal werkenden.
- Uit geografisch oogpunt lijkt de groei van de bedrijvigheid niet altijd te matchen met de spreiding van studenten.
- De concurrentie op deze arbeidsmarkt is versterkt het afgelopen decennium, marges zijn onder druk komen te staan. Het voor (mbo)-gediplomeerden (zonder ervaring en netwerk) als zelfstandige moeten toetreden tot een dergelijke arbeidsmarkt is moeilijk.

3.3.4 Mode/maatkleding

Van de werkende gediplomeerden Specialist Mode/maatkleding komt 15% te werken in de bedrijfstak Vervaardiging van kleding (o.a. ateliers). Daarnaast komt 40% te werken in kledingwinkels. Hieronder wordt een kort overzicht gegeven van de economische ontwikkeling van deze bedrijfstakken¹⁷

Economische ontwikkeling bedrijfstakken Vervaardiging kleding en Kledingwinkels in de periode 2008 t/m 2017

Toegevoegde waarde	Aantal werkenden	Aantal vestigingen	Aantal mbo-studenten	% werk (2009 -2016)	% werk op niveau (2013-2016)
-7%	-10%	-12%	+53%	63%*	46%*

Bron: Lisa, CBS, ROA, DUO

* = voor niveaus 3 en 4 samen

De toegevoegde waarde van de betrokken bedrijfstakken is op landelijk niveau het afgelopen decennium licht afgenomen, het aantal werkenden en het aantal vestigingen is iets meer afgenomen. Tegelijkertijd is het aantal mbo-studenten in deze periode gegroeid met circa de helft. Niet alleen hebben relatief veel van de gediplomeerden minder dan 12 uur per week werk, maar geeft een belangrijk deel van de werkende gediplomeerden aan dat ze werk onder hun niveau te verrichten. Uit het eerdere themaonderzoek kan dit laatste verklaard worden door het verschil tussen verwachtingen van studenten en gediplomeerden (namelijk zelf kleding ontwerpen) en feitelijke werkzaamheden (kleding maken en verstellen, verkopen). Tenslotte kan hier opgemerkt worden dat er sprake is van een goed georganiseerd aanbod van niet bekostigde modevak scholen die een (deels) vergelijkbare opleiding verzorgen. Over het aantal personen dat een dergelijke opleiding volgt zijn geen gegevens beschikbaar¹⁸.

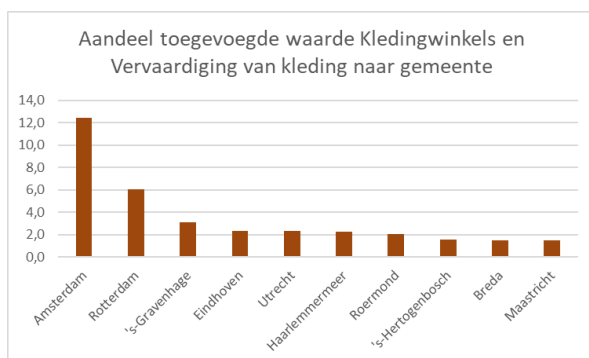
De volgende figuren geven op hoofdlijnen een beeld van regionale verschillen:

- Onderstaande figuur geeft een beeld van de procentuele verdeling van de toegevoegde waarde van de betrokken bedrijfstakken over de belangrijkste gemeenten in 2017. Amsterdam is een belangrijke kern,

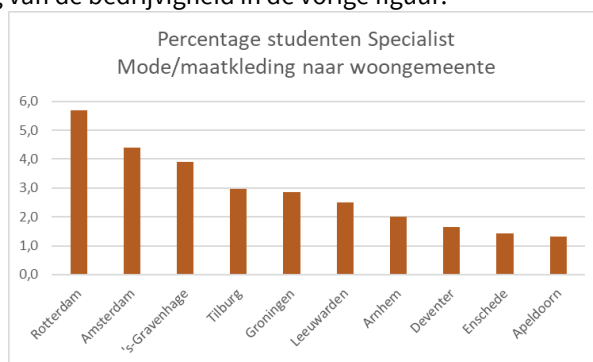
¹⁷ Vervaardiging van kleding (SBI 141) en Winkels in kleding- en modeartikelen (SBI 4771)

¹⁸ Zie o.a. Landelijk platform modevakonderwijs (www.lpmmode.nl)

gevolgd door andere gemeenten van de G4 (samen ca. een kwart van de toegevoegde waarde) en Eindhoven.

- De geografische spreiding van het aantal studenten over de belangrijkste woongemeenten staat in het volgende diagram vermeld. Hieruit blijkt dat van alle studenten Specialist Mode/maatkleding ca. 14% in Rotterdam, Amsterdam en Den Haag woont, waarin ook een belangrijk deel van de bedrijvigheid is gelegen. Daarnaast staan in het diagram ook gemeenten vermeld met een relatief groter aandeel studenten in relatie tot de spreiding van de bedrijvigheid in de vorige figuur.

Een vollediger overzicht van de regionale ontwikkeling en spreiding van de bedrijvigheid en aantal studenten staat vermeld in bijlage 4.

Samengevat:

- De toegevoegde waarde van de bedrijfstakken Vervaardiging van kleding en Kledingwinkels is vanaf 2008 t/m 2017 licht afgenomen, net als de werkgelegenheid.
- Het aantal studenten is daarentegen in dezelfde periode toegenomen (dit naast een goed georganiseerd aanbod van niet bekostigde modevakscholen, waarvan het aantal studenten niet bekend is). Relatief veel gediplomeerden hebben (te) weinig werk en werk op niveau.
- De geografische spreiding van de bedrijvigheid en van het aantal studenten komen niet geheel overeen.

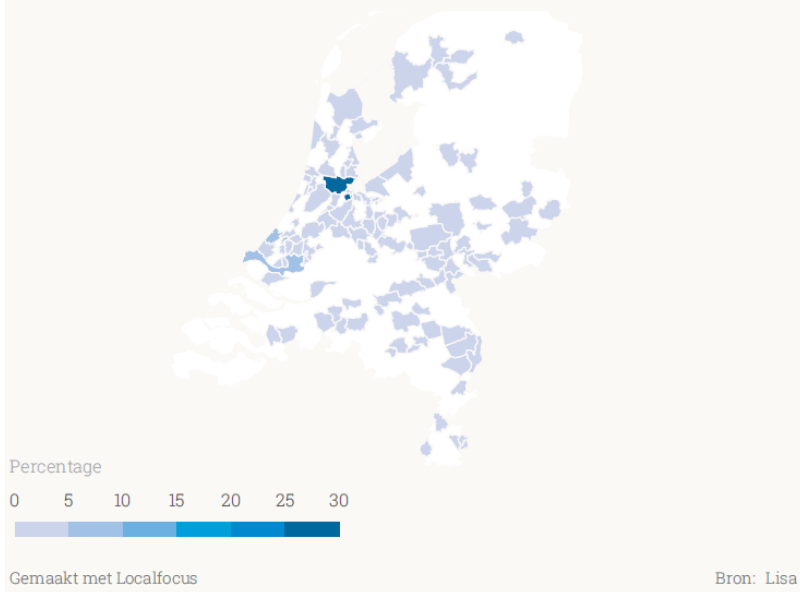
Conclusie:

- Er was vanaf 2008 uit economisch oogpunt geen reden voor enige groei van het aantal studenten Mode/maatkleding op landelijk niveau.
- Mede gelet op het beperkt totaal aantal bekostigde studenten en het niet bekostigd aanbod van (deels) vergelijkbare opleiding, zou bij een reductie van het bekostigd aanbod rekening gehouden moeten worden met de toegankelijkheid en meer rekening gehouden moeten worden met de regionale spreiding van de bedrijvigheid.

Bijlage 1 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten Artiesten

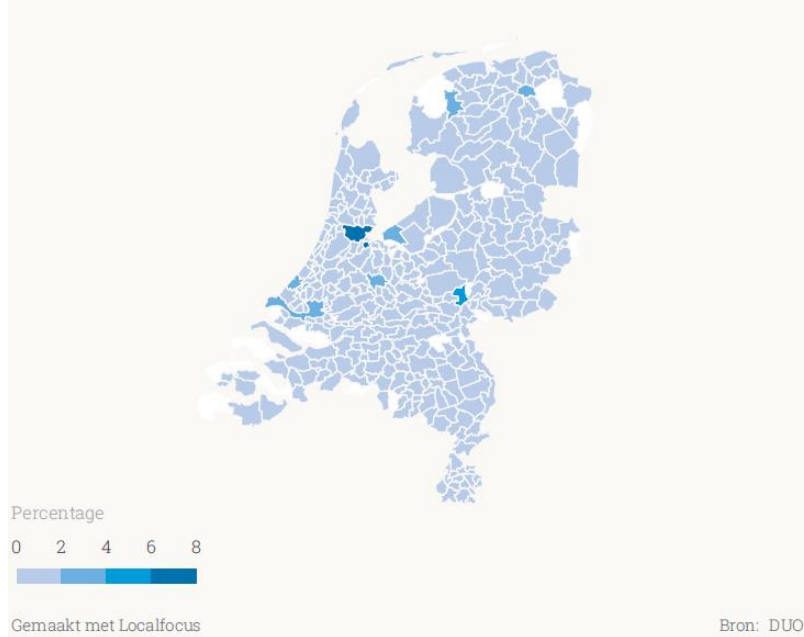
Verdeling toegevoegde waarde Podiumkunsten naar gemeente (2017)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

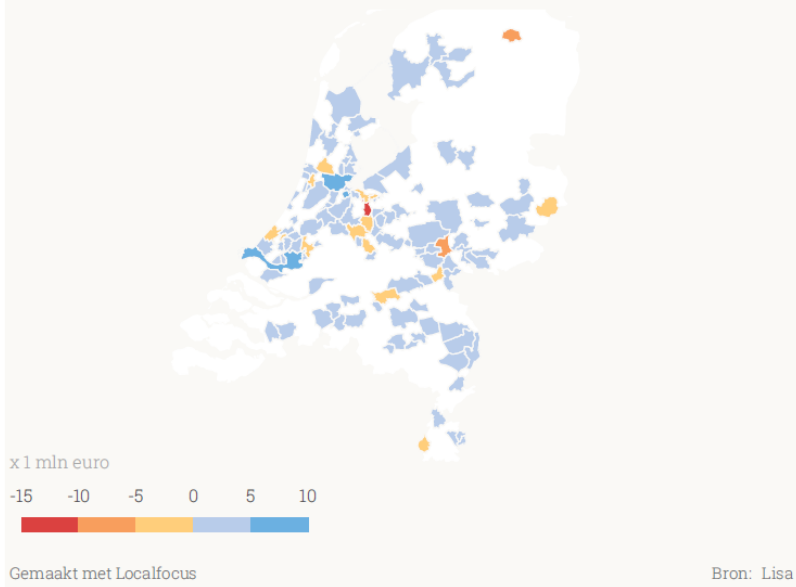
Verdeling studenten Artiesten naar woongemeente (2017)

(percentage van totaal aantal studenten)

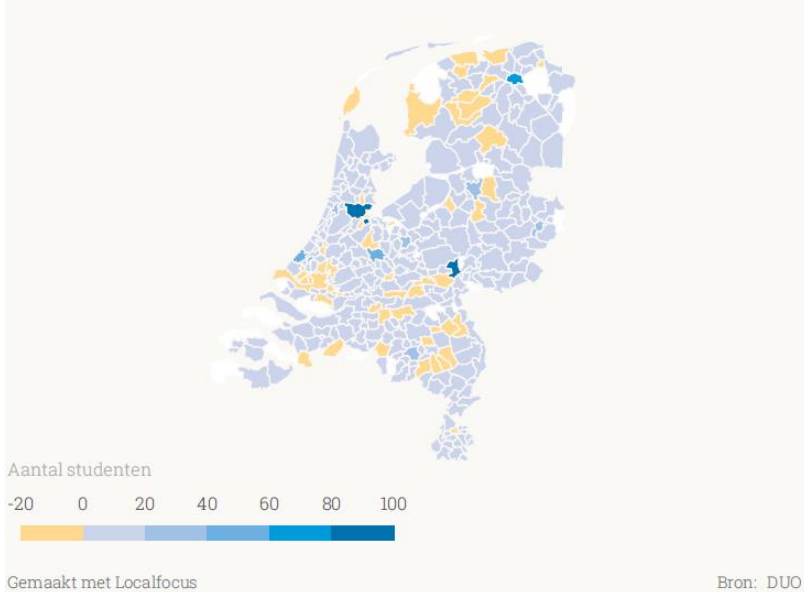
Ontwikkeling toegevoegde waarde Podiumkunsten naar gemeente (2017 t.o.v. 2007)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

Ontwikkeling aantal studenten Artiesten naar woongemeente (2017 t.o.v. 2007)

(toe- en afname in aantal studenten)

Ontwikkeling aantal studenten Artiesten

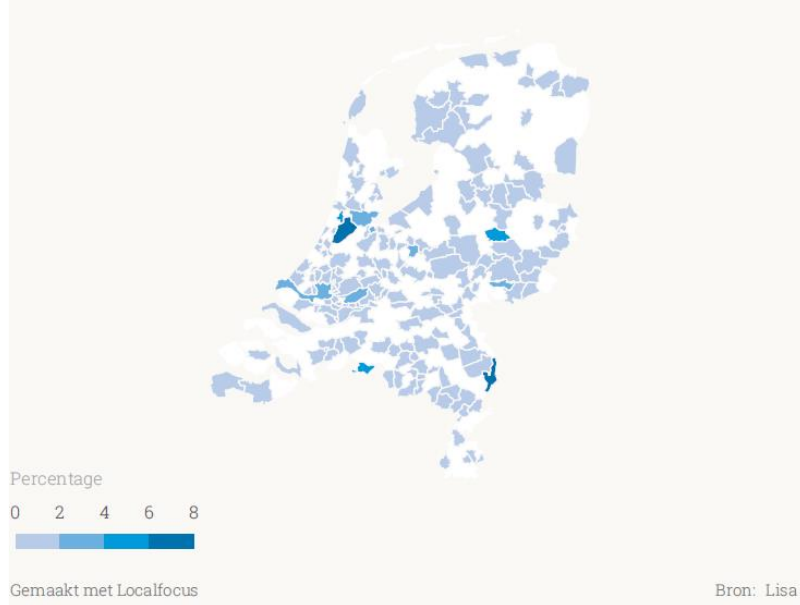
Instelling	2007	2008	2010	2012	2014	2016
Deltion College	83	107	124	104	99	101
Grafisch Lyceum R'dam			9	14	15	3
ID College	28	94	110	43		
Koning Willem I College	43	44	51	30	37	47
Landstede				39	59	81
MBO Utrecht				286	310	310
Mediacollege Amsterdam		55	93	105	85	76
Noorderpoort	153	220	294	312	354	371
Rijn IJssel	97	153	220	198	336	367
ROC Albeda College	191	215	239	274	254	241
ROC Amarantis	99	136	258			
ROC Arcus College	14	24	73	79	92	89
ROC AVENTUS		18	35	40	34	27
ROC Friesland College	226	241	253	249	241	273
ROC Midden Nederland	77	121	148	154	164	190
ROC Mondriaan						37
ROC Nijmegen eo	68	78	70	47		
ROC Nova College			46	74	112	145
ROC Tilburg	86	84	97	78	82	64
ROC van Amsterdam	246	295	303	320	347	379
ROC van Flevoland	25	30	49	44	51	34
ROC van Twente			59	112	100	93
Summa College	44	64	151	157	150	123
Zadkine	68	91	130	113	37	
Totaal	1548	2070	2812	2872	2959	3051

Bron: DUO

Bijlage 2 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten DTP

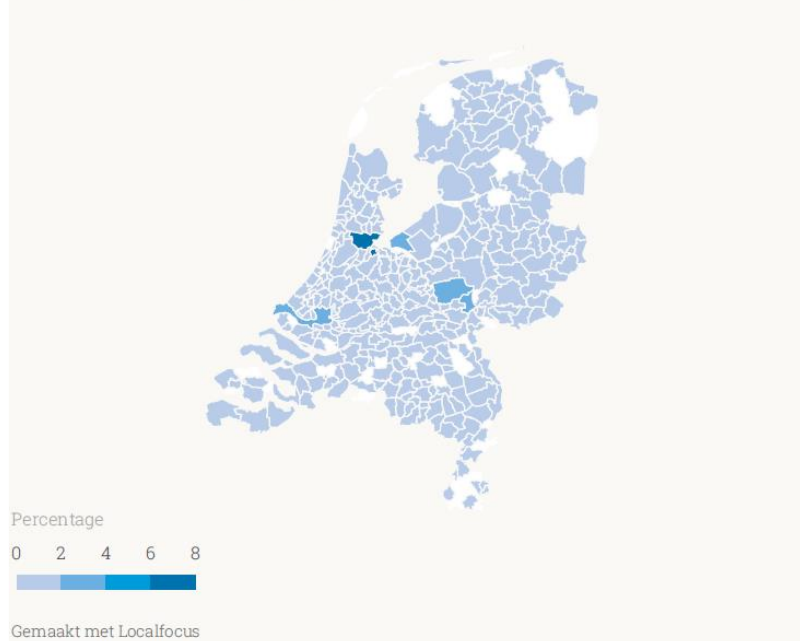
Verdeling toegevoegde waarde Drukkerijen naar gemeente (2017)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

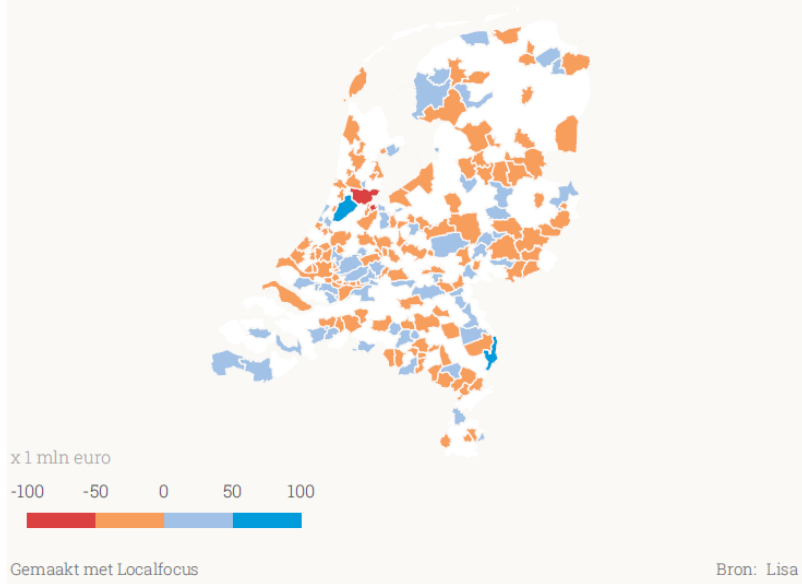
Verdeling studenten DTP naar woongemeente (2017)

(percentage van totaal aantal studenten)

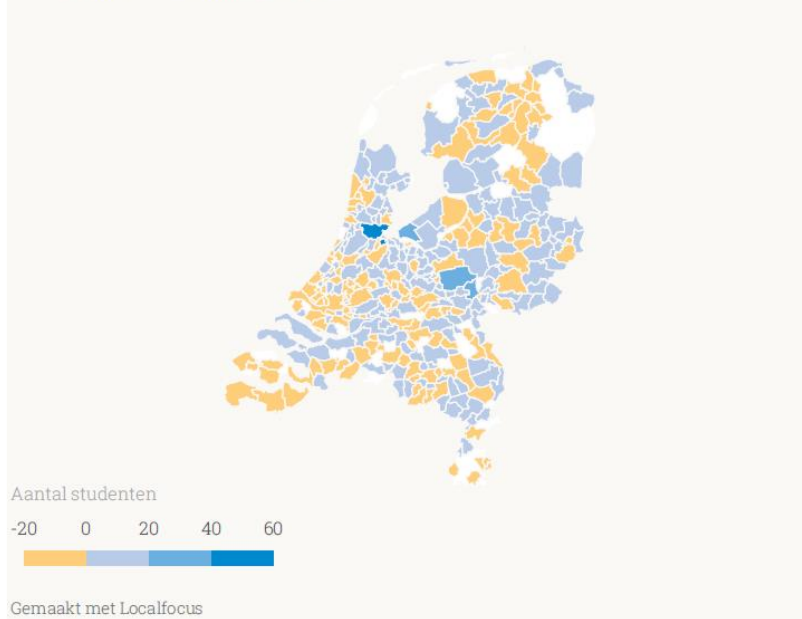
Ontwikkeling toegevoegde waarde Drukkerijen naar gemeente (2017 t.o.v. 2007)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

Ontwikkeling aantal studenten DTP naar woongemeente (2017 t.o.v. 2007)

(toe- en afname in aantal studenten)

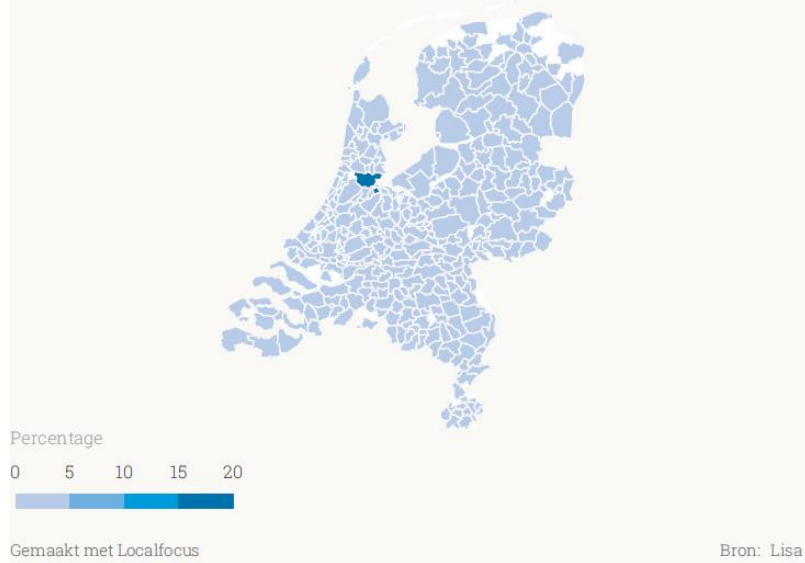
Ontwikkeling aantal studenten DTP

Instelling	2007	2008	2010	2012	2014	2016
Alfa-college		2	1	1	1	1
C I B A P	40	31	32	58	54	109
De Eindhovense School/St. Lucas	102	105	114	153	114	90
Deltion College	54	45	39	23		
Grafisch Lyceum R'dam	265	276	185	130	100	192
Grafisch Lyceum Utrecht	284	314	315	264	233	194
Landstede	24	52	48	58	50	55
Mediacollege Amsterdam Ma	171	165	139	204	258	215
Noorderpoort			8	10	3	2
Rijn IJssel	80	160	140	148	169	167
ROC A12			18	22	23	52
ROC AVENTUS				1		
ROC Da Vinci College				2	4	29
ROC Friese Poort	111	100	81	91	98	72
ROC Friesland College			28	84	61	35
ROC Midden Nederland				3	4	5
ROC Rivior						3
ROC Tilburg				28		
ROC van Amsterdam			69	96	63	53
ROC van Flevoland			41	62	45	3
ROC van Twente	72	43	45	48	35	70
ROC West-Brabant				1	2	1
ROC Westerschelde	17	18	13			
Scalda				6		
Totaal	1220	1311	1316	1493	1317	1348
Waarvan vakinstellingen	862	891	785	809	759	800
Waarvan roc's	358	420	531	684	558	548
Bron: DUO						

Bijlage 3 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten Mediavormgeving

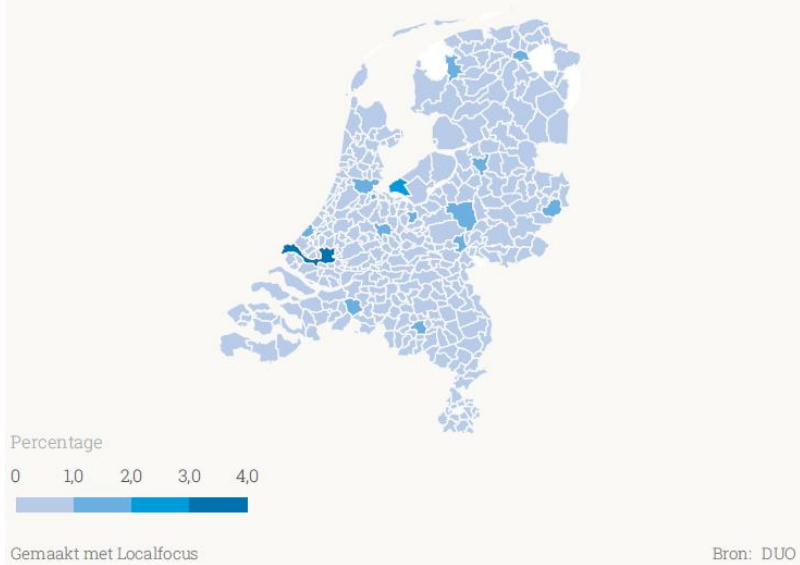
Verdeling toegevoegde waarde Reclame- en Communicatiebureaus naar gemeente (2017)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

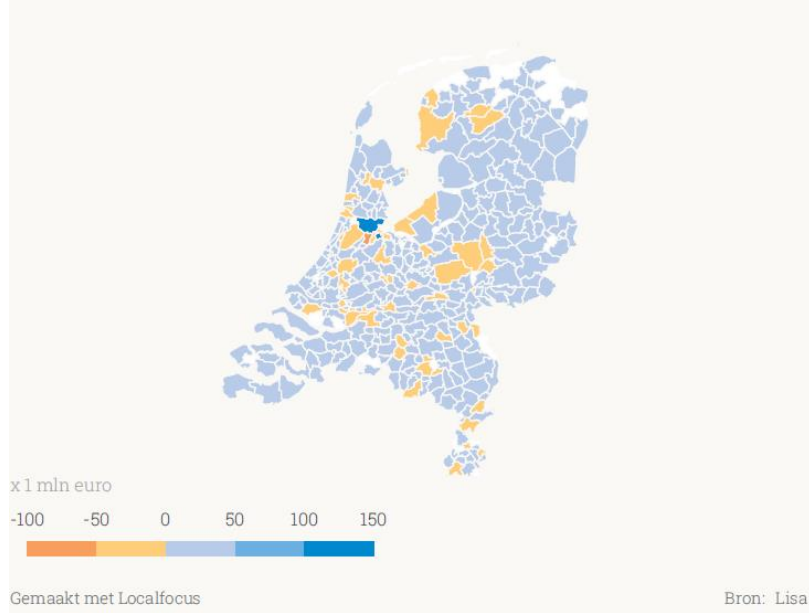
Verdeling studenten Mediavormgeving naar woongemeente (2017)

(percentage van totaal aantal studenten)

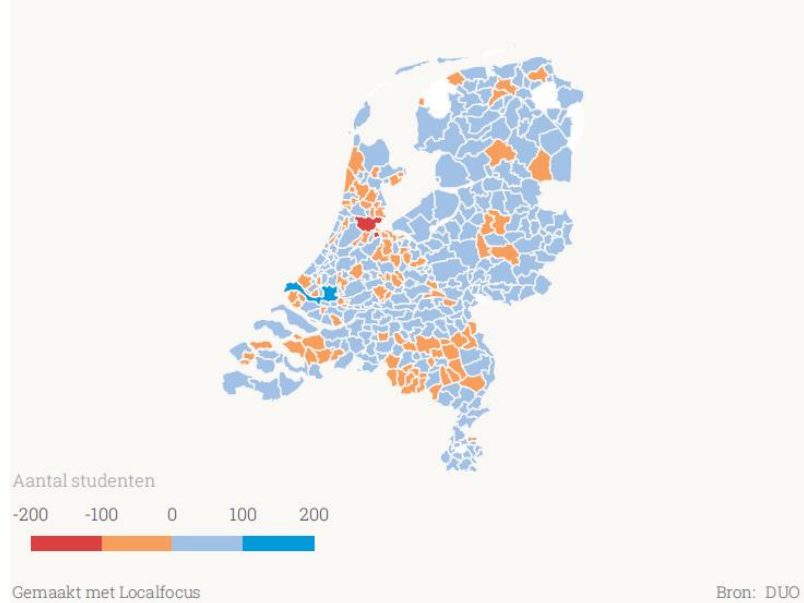
Ontwikkeling toegevoegde waarde Reclame- en Communicatiebureaus naar gemeente (2017 t.o.v. 2007)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

Ontwikkeling aantal studenten Mediavormgeving naar woongemeente (2017 t.o.v. 2007)

(toe- en afname in aantal studenten)

Ontwikkeling aantal studenten Mediavormgeven

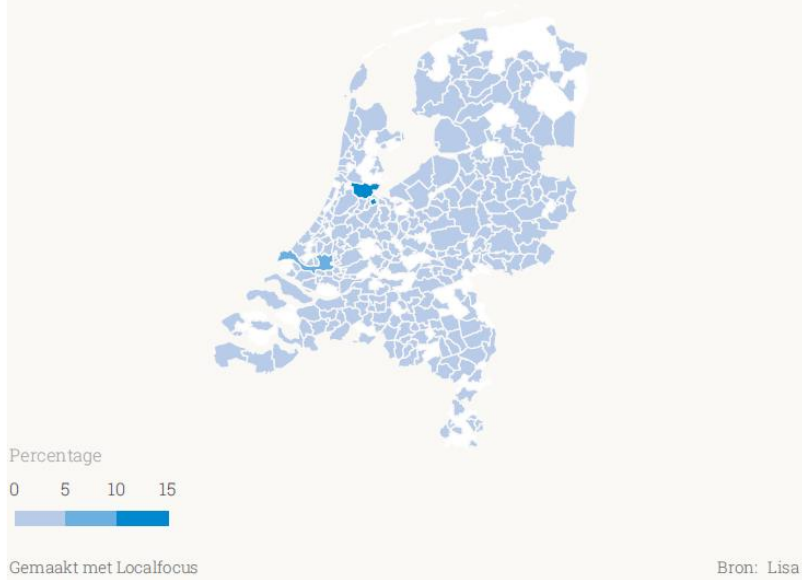
Instelling	2007	2008	2010	2012	2014	2016
C I B A P	269	302	447	582	667	720
Grafisch Lyceum R'dam	1839	1896	1983	1932	2026	2034
Grafisch Lyceum Utrecht	1286	1386	1369	1370	1440	1457
Mediacollege Amsterdam Ma	1523	1526	1306	1071	968	922
SintLucas/Eindhovense school	1125	1173	1242	1025	1024	933
Alfa-college	142	209	310	251	214	255
Deltion College	536	561	584	492	510	438
Koning Willem I College	83	115	182	210	197	167
Landstede	103	120	180	167	128	140
Noorderpoort	68	138	241	285	358	379
Rijn IJssel	108	108	214	263	308	304
ROC A12		15	106	155	152	185
ROC Albeda College		22	35	41	62	59
ROC Amaranthis	34	35	70			
ROC Arcus College				71	137	138
ROC AVENTUS	66	110	134	92	87	107
ROC Da Vinci College	115	149	219	220	219	253
ROC Drenthe College	93	109	80	80	75	86
ROC Friese Poort	246	290	297	268	290	357
ROC Friesland College	215	214	350	333	321	294
ROC Gilde Opleidingen				45	67	68
ROC Graafschap College					27	98
ROC Horizon College				38	88	92
MBO Rijnland			40	114	140	130
ROC Midden Nederland	284	292	217	220	255	293
ROC Nijmegen eo	177	194	221	279	305	264
ROC Nova College				56	95	103
ROC Rivor				35	46	45
ROC Tilburg				21	76	81
ROC van Amsterdam	134	143	192	297	337	281
ROC van Flevoland	95	168	235	156	144	139
ROC van Twente	286	321	323	413	472	481
ROC West-Brabant	257	272	307	353	366	363
ROC Westerschelde			25			
Scalda	27	45	99	136	105	88
Stichting ROC TOP				51	11	
Totaal	9111	9913	11008	11122	11717	11754
Waarvan vakinstellingen	6042	6283	6347	5980	6125	6066
Waarvan roc's	3069	3630	4661	5142	5592	5688

Bron: DUO

Bijlage 4 Regionale spreiding en ontwikkeling bedrijvigheid en aantal studenten Mode/maatkleding

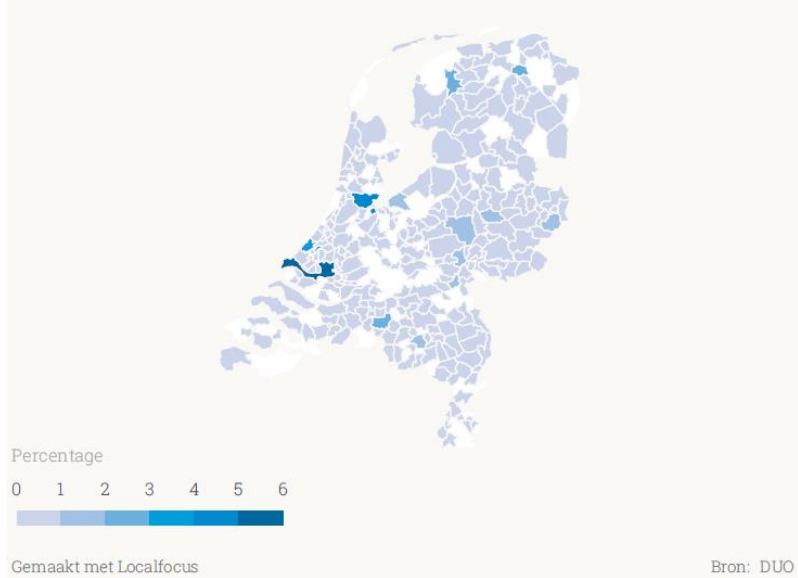
Verdeling toegevoegde waarde Vervaardiging en verkoop kleding naar gemeente (2017)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

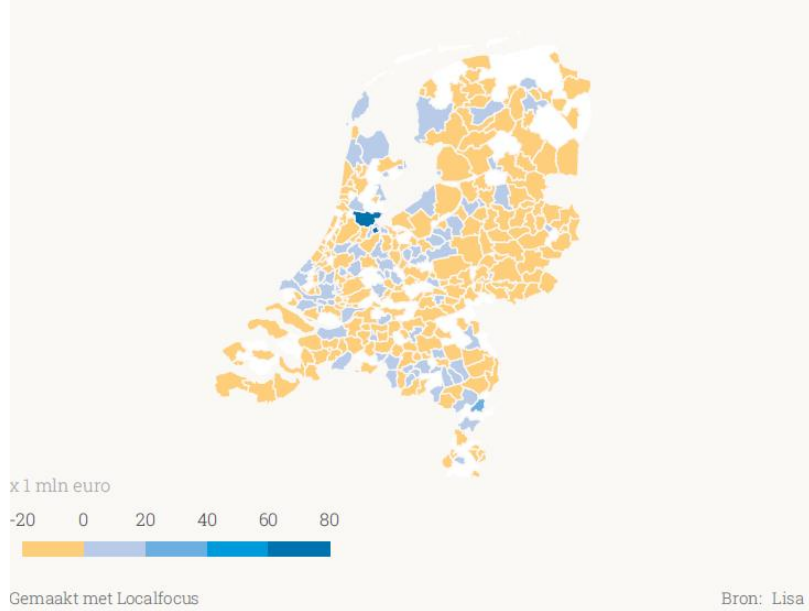
Verdeling studenten Specialist Mode/maatkleding naar woongemeente (2017)

(percentage van het totaal aantal studenten)

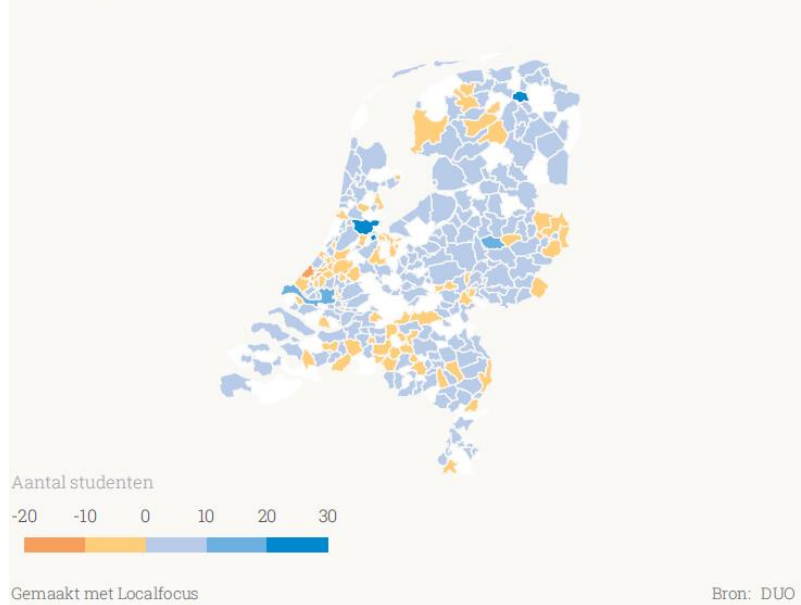
Ontwikkeling toegevoegde waarde Vervaardiging en verkoop kleding naar gemeente (2017 t..v. 2007)

(voor gemeenten met > 1 mln toegevoegde waarde)

Ontwikkeling aantal studenten Specialist Mode/maatkleding naar woongemeente (2017 t.o.v. 2007)

(toe- en afname in aantal studenten)

Ontwikkeling aantal studenten Mode/maatkleding

Instelling	2007	2008	2010	2012	2014	2016
Alfa-college				60	80	92
Deltion College			42	62	57	68
Landstede		18	44	40	46	51
Rijn IJssel	32	50	61	41	62	65
ROC Albeda College			23	53	48	92
ROC AVENTUS	72	70	80	64	64	66
ROC Friesland College	83	75	66	99	107	110
ROC Mondriaan	216	241	269	205	207	208
ROC Tilburg	79	98	124	100	93	103
ROC van Amsterdam	242	190	234	240	246	239
ROC van Twente	74	46	55	51	65	63
Summa College	149	159	155	143	129	113
Zadkine	44	61	81	61	58	59
Totaal	991	1008	1234	1219	1262	1329
Waarvan niveau 4	554	579	800	724	821	838

Bron: DUO